

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ****ЦИЉ И ЗАДАЦИ**

ЦИЉ наставе православног катихизиса (веронауке) у основном и средњем образовању и васпитању јесте да пружи целовит православно поглед на свет и живот, уважавајући две димензије: историјски хришћански живот (историјску реалност Цркве) и есхатолошки (будући) живот (димензију идеалног). То значи да ученици систематски упознају православну веру у њеној доктринарној, литургијској, социјалној и мисионарској димензији, при чему се хришћанско виђење живота и постојања света излаже у веома отвореном, толерантном дијалогу са осталим наукама и теоријама о свету, којим се настоји показати да хришћанско виђење (литургијско, као и подвижничко искуство Православне Цркве) обухвата сва позитивна искуства људи, без обзира на њихову националну припадност и верско образовање. Све ово спроводи се како на информативно-сазнајном тако и на доживљајном и делатном плану, уз настојање да се доктринарне поставке спроведу у свим сегментима живота (однос с Богом, са светом, с другим људима и са собом).

ЗАДАЦИ наставе православног катихизиса (веронауке) су да код ученика:

- развије отвореност и однос према Богу као другој и другачијој личности у односу на нас, као и отвореност и однос према другом човеку као икони Божијој, личности, такође, другачијој у односу на нас, те да се између ове две релације оствари узајамно зависна веза (свест о заједници);
- развије способност за постављање питања о целини и најдубљем смислу постојања човека и света, људској слободи, животу у заједници, феномену смрти, односу с природом која нас окружује и друго, као и одговарање на ова питања у светлу православне хришћанске вере и искуства Цркве;
- изгради способност дубљег разумевања и вредновања културе и цивилизације у којој живе, успона и падова у историји човечанства, као и достигнућа у разним областима стваралаштва (при чему се остварује комплементарност с другим наукама);
- помогне у одговорном обликовању заједничког живота с другима, успостављањем равнотеже између властите личности и заједнице, у остварењу сусрета са светом (с људима различитих култура, религија и погледа на свет, с друштвом, с природом) и с Богом;
- изгради уверење да су свет и све што је у њему створени за вечност, да су сви створени да буду причасници вечног живота, али да се то може остварити само ако човек своју слободу као дар Божији изражава као заједништво са Богом и другим људима, те да из те перспективе код ученика развије способност разумевања, преиспитивања и вредновања сопственог односа према другом човеку као непоновљивом бићу и икони Божијој и према творевини Божијој и изгради спремност на покајање.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Садржаји наставе православног катихизиса распоређени су по линеарно-концентричном (симбиотичком, спиралном) принципу. То значи да се у сваком разреду одабирају одређени раније уведени садржаји, а затим се у оквиру сваке од тема, које ће се током дате године школовања низати у сукцесивном следу, врши активизација претходно стечених знања и формираних умења. Наравно, у сваком разреду уводе се и потпуно нове теме, које ће послужити као ослонац за надограђивање знања у наредним разредима. След тема је у нижим разредима силазни (десцендентни), односно базира се на излагању материје према психолошкој приступачности, док је у вишим разредима основне школе и у средњој школи узлазни (асцендентни), дакле, темељи се на начелима теолошке научне систематике.

ОСНОВНА ШКОЛА

1. разред

(Један час недељно, 36 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду, а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да се кроз слободни однос љубави према некоме или нечему тај неко или нешто конкретизује, односно да постаје за нас јединствено и непоновљиво;
- уоче да љубав човека према другим људима и природи њима даје непоновљиву вредност и постојање;
- уоче да од онога кога заволимо зависи и наше постојање;
- науче да је човек икона Божија управо због тога што друга бића може да чини непоновљивим.

Садржај програма

Човек је икона Божија (човек има својство да љубављу чини нешто да постоји, слично као што то чини Бог јер Бог све ствара из љубави).

Бог је заједница личности Оца и Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).

Човек као биће заједнице.

Бог је из љубави створио свет заједно са Сином и Духом.

Исус Христос је посредник између Бога и створене природе.

Црква је заједница свих људи и целе природе кроз Христа с Богом.

Православна иконографија показује свет и човека у заједници с Богом.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

2. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога 20 часова за обраду, а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да Литургија није обичан догађај;
- уоче да се на Литургији пројављује Бог као заједница личности: Оца, Сина - Христа и Светог Духа;
- упознају структуру Литургије;
- разликују радње на Литургији;
- уоче да је Исус Христос, иако физички одсутан, присутан на Литургији као плод наше љубави према њему.

Садржај програма

Бог је заједница личности Оца, Сина и Светог Духа (биће као заједница, као љубав).

Литургија као икона будућег века, Царства Божијег.

Литургија - откривање Бога (литургијско искуство Бога, личности, слободе, љубави. Бог као биће заједнице).

Структура Литургије - Цркве (епископ, свештеници, ђакони и народ).

Литургија је и присуство Христово и ишчекивање доласка Христовог (љубављу према Христу чинимо да је Он присутан међу нама на Литургији иако је физички одсутан).

Православна иконографија показује стање света и човека у будућем веку.

3. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога 20 часова за обраду, а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да конкретни људи као личности нису постојали пре него што су се родили;
- спознају да је Бог из љубави створио свет за вечност;
- уоче да је Бог створио свет као скуп конкретних врста;

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

- запазе да је Бог на крају свега створио човека као личност;
- уоче разлику између природе и личности код човека;
- уоче да се структура створеног света огледа у Литургији.

Садржај програма

Бог је створио јединствени свет и то као многе конкретне врсте ни из чега (узрок постојања света јесте Божија слобода).

Последице створености по природу и њено постојање (конкретност врста и бића значи њихову међусобну раздјељеност - индивидуалност, али и њихову потенцијалну пропадљивост, смрт зато што су створене ни из чега).

Стварање човека на крају свега створеног по "икони и подобију Божијем" (разлика између природе и личности код човека).

Евхаристија као свет у малом (Литургија као сједињење свих створења преко човека Исуса Христа с Богом Оцем).

Стварање света и човека у православној иконографији.

4. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду, а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- изграде свест о томе да Бог општи са светом кроз човека Христа;
- уоче да је Христос корпоративна личност;
- запазе да у Цркви нико не може да постоји сам за себе, без заједнице са свима;
- стекну појам о бићу као заједници;
- схвате да је извор сваког греха егоизам, индивидуализам.

Садржај програма

Циљ због кога је Бог створио свет (да свет постане Црква).

Црква је конкретна литургијска заједница.

Литургија је заједница многих људи и природе с Богом Оцем преко једног човека - Христа.

Структура Литургије (епископ, свештеници, ђакони и народ).

Црква као икона будућег Царства.

Одбијање првог човека Адама да сједини створену природу с Богом (човеков пад и последице тога - првородни грех).

Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура).

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

5. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да Бог није напустио свет после греха првог човека;
- стекну свест о томе да Бог никад не напушта човека ма какав грех он учинио;
- уоче да Бог није одустао од првобитног циља због кога је створио свет;
- уоче сличност у структури старозаветне и новозаветне Цркве.

Садржај програма

Припрема света за долазак Сина Божијег у свет (Бог није одустао од свог плана да створени свет живи вечно и поред одбијања првог Адама да тај план спроведе у дело).

Избор Аврама и његових потомака као почетак Цркве (Стари Завет између Бога и људи).

Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве.

Десет Божијих заповести (однос човека према Богу и другом човеку у старозаветној Цркви).

Људски напори у циљу проналажења спасења од смрти (разне религије, митологија, философија, наука).

Старозаветни мотиви у православној иконографији.

6. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да је слобода кључни елеменат у разумевању Тајне Христове;
- науче да се слобода поистовећује с личношћу, односно да се личност поистовећује с љубављу према другој личности;
- запазе разлику између приказивања живота Христовог у православној иконографији и западној ренесансној уметности.

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

Садржај програма

Тајна Христова - јединство Бога и човека (Литургија као Тајна Христова).

Рођење Христово “од Духа Светог и Марије Дјеве” (улога слободе Марије Дјеве у рођењу Спаситеља: девичанство Богородице).

Христос је Син Божији који је постао човек, нови Адам, да би сјединио створену природу с Богом (одлуке 1. и 4. Вас. сабора; Символ вере).

Улога Бога у спасењу света (свет не може да постоји без заједнице с Богом, али Бог не врши насиље над човеком).

Улога човека у спасењу света (слобода човека је пресудна за спасење света; осврт на првог Адама и његову улогу у спасењу света; однос човека према природи).

Христово страдање и васкрсење.

Христов живот у православној иконографији.

7. разред

(1 час недељно, 36 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 16 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- запазе да природа не постоји без личности;
- науче да личност у Богу претходи природи у онтолошком смислу;
- уоче да у створеном свету људска природа претходи човеку као личности у онтолошком смислу;
- запазе да се код створених бића, тј. код људи, слобода може изразити и као негација, што није случај у Богу јер све што постоји израз је Божије слободе, љубави;
- запазе да је слобода Божија онтолошка, и да се изражава само као љубав према другој личности;
- запазе разлику између иконографског приказивања Св.Тројице у православној и римокатоличкој традицији.

Садржај програма

Бог у кога хришћани верују јесте Св.Тројица: Отац, Син и Свети Дух (богослужбена сведочанства - крштење и евхаристија; библијска и светоотачка сведочанства.)

Отац, Син и Св.Дух су три вечне, конкретне личности.

Св.Тројица је један Бог (нераздељивост Божанске природе и несливеност Божанских личности).

Узрок Божијег постојања је Отац (библијска, евхаристијска, светоотачка и друга сведочанства).

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према другој личности - према Сину и Св.Духу.

Хришћанска онтологија (биће као заједница слободе).

Антрополошке последице вере у Св. Тројицу.

Кроз Литургију се пројављује Св.Тројица (Отац прима литургијски принос, Син, Исус Христос, приноси, а Св.Дух сабира све око Христа и сједињује с Њим).

Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Бога који је Св.Тројица.

Св.Тројица у православној иконографији.

8. разред

(1 час недељно, 34 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 14 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну свест о томе да је личност заједница слободе с другом личношћу;
- буду свесни разлике између природе и личности;
- запазе да је личност носилац постојања природе;
- уоче да у хришћанској онтологији нема сукоба и искључивости између једног и многих.

Садржај програма

Учење о личности на основу православне триадологије.

Разлика између природе и личности у Богу.

Онтолошке последице православне триадологије по човека и створени свет (личност као носилац постојања природе).

Човек као личност (личност као заједница).

Сједињење тварне и нетварне природе у једној личности Христовој (Халкидонски, 4. Вас. сабор и његове одлуке).

Обожење створене природе у Христовој личности (личност као носилац постојања природе може имати више природа у себи).

Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве).

Будуће Царство Божије као узрок Цркве (последњи догађај Царства Божијег даје истинитост историјским догађајима).

Светост и Царство Божије у православној иконографији.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

СРЕДЊА ШКОЛА

1. разред

(1 час недељно, 37 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 17 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- спознају да је хришћанство живот у литургијској заједници и живот за литургијску заједницу;
- уоче да је личност кључни појам у разумевању хришћанског учења о Богу и човеку;
- науче да је Бог личност и да се само у заједници личности открива;
- уоче да је подвиг неопходно средство за остварење личне заједнице с Богом у Христу у којој ће Бог бити извор нашег вечног постојања и личног идентитета;
- уоче разлике између црквеног и световног сликарства.

Садржај програма

Хришћанство је Црква (заједнички литургијски живот као израз вере у Бога).

Појам о Богу у хришћанству (вера и атеизам).

О богопознању (о знању уопште и о могућностима богопознања).

Познање Бога кроз Христа - у Цркви.

Крштење и рукоположење као сједињење са Христом у Литургији (подвижништво као средство за остварење личне заједнице с Богом у Литургији).

Сликарство као израз човековог односа према Богу и свету који га окружује (разлика између црквеног сликарства - иконографије и световног сликарства).

2. разред

(1 час недељно, 37 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 17 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- науче да правилно дефинишу појмове: личност, слобода, љубав - на основу православног учења о Светој Тројици;
- уоче да је човек као икона Божија личност и да је он једино биће које је у личним односима, односима слободе, љубави према другом бићу, способно да уочи ограниченост природе и њену угроженост од небића;

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

- запазе да је Литургија икона начина Божијег постојања.

Садржај програма

Света Тројица - Један Бог (Бог као биће заједнице слободе, љубави).

Онтолошке последице вере у Свету Тројицу као Једнога Бога.

Стварање света ни из чега (узрок постојања света јесте Бог као личност, Божија слобода).

Својства створене природе.

Стварање човека "по икони и подобију Божијем" (антрополошке последице вере у Бога који је Св.Тројица).

Првородни грех.

Проблем смрти (виђење овог проблема из перспективе природе и перспективе личности).

3. разред

(1 час недељно, 37 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 17 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- стекну свест о томе да је Тајна Христова циљ стварања света;
- уоче да је првородни грех променио начин остварења циља због кога је свет створен, али не и сам циљ;
- запазе да се Тајна Христова поистовећује са Литургијом;
- уоче да апостолским прејемством, посредством Духа Светога, преко Литургије и као Литургија, будуће Царство Божије улази у историју;
- запазе разлику између иконографског приказивања распећа и васкрсења Христовог у православној и ренесансној традицији.

Садржај програма

Тајна Христова - јединство Бога и човека као циљ због кога је Бог створио свет. Христово оваплоћење и страдање, смрт као последица греха првих људи.

Бог је васкрсао Христа из мртвих Духом Светим (превазилажење смрти за створену природу као плод слободне, личне заједнице Бога и човека у Христу).

Исус Христос као нови Адам и начелник све твари.

Улога Духа Светог у сједињењу људи и створене природе са Христом (Дух Свети конституише Цркву као конкретну Литургијску заједницу кроз Крштење, Миропомазање и Рукоположење).

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Литургија као икона истинског постојања света - Царства Божијег (спасење света заједничко дело Св.Тројице и људи; разлика између Бога и људи али не и одељеност).

Апостолско прејемство (епископ као икона Христа, свештеници иконе апостола, Литургија као икона будућег века).

Распеће и Васкрсење Христово у православној иконографији.

4. разред

(1 час недељно, 32 часова годишње, од тога око 20 часова за обраду,
а око 12 часова за утврђивање и вежбање)

Оперативни задаци

Ученици треба да:

- уоче да историју ствара човек као слободно биће са једним конкретним циљем;
- испитујући историјске догађаје проникну у њихов крајњи смисао;
- уоче да се у делима људи огледа тежња за личним и бесмртним животом;
- науче да оцењују историјске догађаје на основу тога колико они дају правилан одговор на проблем превазилажења смрти у природи и слободног постојања човека као личности;
- упореде Литургију и литургијски начин постојања света са истином која подразумева превазилажење смрти и постојање човека као личности, као апсолутног и непоновљивог бића;
- уоче да православна уметност приказује свет не онаквим какав је сада, смртан и пролазан, већ какав ће бити у будућем Царству;
- стекну свест о томе да Црква није од овога света, али да је у свету и да постоји ради спасења света.

Садржај програма

Хришћанско схватање историје (старојелинско и савремено схватање историје без Бога).

Есхатон - будуће Царство Божије као узрок Цркве и историје (последњи догађај, догађај Царства Божијег даје валидност и постојање историјским догађајима).

Смрт природе као разједињење, распадање и смрт личности као прекид заједнице са личношћу за коју смо били везани, коју смо највише волели.

Литургија нам открива и циљ због кога је Бог створио свет и људе (да свет постане Царство Божије у коме неће бити смрти).

Помесна и Васељенска Црква, њихов однос.

Јединство Цркве (на помесном и васељенском нивоу).

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

Теологија православне уметности (књижевности, сликарства, архитектуре, музике ...).

Црква и свет (њихов однос).

Методске јединице**наставе Православног катихизиса (веронаука)
(за први разред основне школе)**

1. *Сусрет и упознавање катихете и ученика , упознавање са садржајима програма и начином рада (о)*
2. Објашњење крштења (н)
3. Објашњење појмова, опис тока Литургије (н)
4. Опис евхаристијских дарова и причешћивање (н)
5. Опис учешћа свих и сваког у Литургији (н)
6. **Систематизација**
7. Литургија, дело свих и приношење свега (н)
8. *Опис учесника у литургији и свих евхаристијских дарова (с)*
9. Објашњење епископа као првог на Литургији (н)
10. Тело човека као једно у многим и мноштво у једном (н)
11. Поређење односа између чланова Цркве и удова у човечијем телу (н)
12. Црква - Тело Христово (н)
13. **Систематизација**
14. Исус Христос као посредник између Бога Оца и људи-природе (н)
15. Црква заједница љубави (н)
16. **Систематизација**
17. Библијска повест о стварању света (н)
18. Јединство људског рода и јединство света (н)
19. **Систематизација**
20. Свет као наш дом "и наше тело " (н)
21. *Развијање идеје јединства човека и живог света (с)*
22. **Систематизација**
23. Христова љубав према људима и свету (н)
24. Љубав као човекољубље (н)
25. **Систематизација**
26. Човек и природа у заједници љубави (н)
27. *Љубав према људима - љубав према Богу (с)*
28. Човек домаћин света и свештеник природе (н)
29. **Систематизација**
30. Христос - узор и извор вредности сваког људског бића (н)
31. Литургија - место и време сједињења са Христом (н)
32. **Систематизација**
33. Рад као служење, а не стицање средстава за "потрошњу" (н)

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

34. *Шта бисмо највише желели да радимо да бисмо служили другим људима?*

(с)

35. Систематизација

36. *Ми на растусту* (о)

(н) - Нова методска јединица

(с) - Систематизација и продубљивање обрађеним Настваних јединица. Часови који су означени са "**Систематизација**", служе обнављању и утврђивању пређеног градива. Часови који су изначени са (с), такође представљају ситематизацију пређеног градива али са циљем продубљивања и бољег разумевања назначене методске јединице.

(о) - Остале активности - су Методске јединице посвећене нарочитим темама.

Методске јединице

**Предмет: Православни катихизис (веронаука)
(за други разред основне школе)**

ПРВИ СУСРЕТ

1 Сустрет и упознавање катихете и ученика.

ЛИТУРГИЈА- ОТКРИВАЊЕ ЉУДИМА БОГА КОЈИ ЈЕ ЗАЈЕДНИЦА ЛИЧНОСТИ

2 Литургија

3 Литургија

4 Литургија - сабирање заједнице

5 Литургија - заједница слободе

6 Слобода се у цркви поистовећује са заједницом

7 Литургија - заједница у којој постоје различите службе

8 Литургијске службе: епископ, свештеник , ђакон и народ

9 Литургијске службе су међусобно повезане

10 Систематизација обрађених наставних јединица

11 Епископска служба- Епископ је икона Христова и симбол јединства Цркве

12 Различитост служби у Цркви извире из њиховог међусобног односа

13 Литургијске службе - дар Божији људима

14 Литургија нам открива Свету Тројицу и њихов начин постојања: Оца, Сина и Светог Духа

15 Систематизација обрађених наставних јединица

16 Литургија показује да се постојање поистовећује са заједницом

17 Љубављу препознајемо Бога у човеку

18 Човек постаје непоновљиво биће - личност (икона Божија) у заједници љубави са другим човеком, тј. у Литургији

19 Литургија - и присуство Христово и очекивање његовог другог доласка

20 Организовање изложбе

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

поводом школске славе Светог Саве

21 Систематизација обрађене наставне теме

ПОСТОЈАЊЕ ПРИРОДЕ ЈЕ ИЗРАЗ ЉУБАВИ БОГА И ЧОВЕКА

22 Бог из љубави ствара природу и на крају човека

23 Бог из љубави ствара природу и на крају човека

24 Литургија - приношење дарова природе Богу

25 Литургија - приношење дарова природе Богу

26 Систематизација обрађених наставних јединица

27 Природа ће вечно постојати ако постане део личне заједнице Бога и човека

28 Систематизација обрађене наставне јединице

29 Причешће

30 Причешће

31 Систематизација обрађене наставне јединице

32 Систематизација - Христос васкрсе !

(изложба ученичких радова)

БОГ ЈЕ СТВОРИО СВЕТ ДА СА ЊИМ ИМА ВЕЧНУ ЗАЈЕДНИЦУ ЉУБАВИ ПРЕКО ЧОВЕКА И ДА У ТОЈ ЗАЈЕДНИЦИ ЧОВЕК БУДЕ ВЕЧНО И НЕПОНОВЉИВО БИЋЕ - СИН БОЖИЈИ

33 Литургија - свет у малом

34 Литургија - свет у малом

35 Систематизација - Излет у природи

36 Систематизација обрађених наставних тема

Методске јединице за трећи разред ОШ

1. Увод - упознавање ученика са градивом и методама рада
2. Свет је створен ни из чега
3. Систематизација
4. Стварање различитих врста
5. Систематизација
6. Човек - врхунац Божијег стварања
7. Систематизација
8. Бог ствара свет слободно
9. Бог је створио свет из љубави и жели да он вечно постоји
10. Систематизација
11. Бог се брине о свету
12. Конкретност врста и њихова раздљеност
13. Систематизација
14. Раздљеност бића и њихова пропадљивост
15. Стварање човека као "иконе и подобија" Божијег
16. Систематизација

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

17. Човек - свештеник твари
18. Човек је по природи створен (смртан) и не може да постоји без заједнице са Богом
19. Систематизација
20. Личност као заједница љубави
21. Личност као заједница љубави
22. Систематизација
23. Литургија - заједница љубави
24. Литургија - заједница са људима и Богом
25. Систематизација
26. Твар у Литургији
27. Систематизација
28. Евхаристија - свет у малом
29. Систематизација
30. Евхаристија - сједињење створења преко човека са Богом Оцем
31. Систематизација
32. Брига за творевину (екологија) са православног становишта
33. Систематизација
34. Стварање света и човека у православној иконографији
35. Систематизација

**МЕТОДСКЕ ЈЕДИНИЦЕ
за четврти разред основне школе**

1. Упознавање ученика са планом и програмом
2. Систематизација (кратко обнављање раније пређеног градива)
3. Свет је створен да постане Црква
4. Свет је пропадљив (смртан) ако је ван заједнице са Богом
5. Систематизација
6. Црква је конкретна литургијска заједница
7. Систематизација
8. Литургијско јединство многих људи у Христу
9. Систематизација
10. Литургијско јединство природе и људи у Христу
11. Систематизација
12. Христос као литургијска заједница
13. Систематизација
14. Структура Литургије (епископ, презвитери, ђакони, народ)
15. Систематизација
16. Црква као икона будућег века (библијска основа - народ окупљен око Месије)
17. Систематизација
18. Црква као икона будућег века

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

19. Црква као икона будућег века
20. Систематизација
21. Првородни грех (библијска приповест)
22. Систематизација
23. Првородни грех као промашај циљ због кога су човек и свет створени
24. Систематизација
25. Последице пада (смрт)
26. Систематизација
27. Литургијска заједница са Богом - једини начин превазилажења смртности природе и човека
28. Систематизација
29. Врлина - начин живота у складу са Божјим промислом о свету и човеку
30. Систематизација
31. Црква у хришћанској архитектури (основни појмови и изглед)
32. Систематизација
33. Црква у хришћанској архитектури (православни храм и литургијска структура)
34. Систематизација
35. Систематизација (кратко обнављање целокупног градива)

**МЕТОДСКЕ ЈЕДИНИЦЕ
за пети разред основне школе**

1. Упознавање ученика са садржајем плана и програма
2. Систематизација - обнављање раније пређеног градива
3. Припрема света за долазак Сина Божијег (Бог није одустао од свог плана)
4. Систематизација
5. Старање Божије о свету и човеку до Аврама
6. Старање Божије о свету и човеку до Аврама
7. Систематизација
8. Избор Аврама и његових потомака као почетак Цркве
9. Систематизација
10. Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве
11. Систематизација
12. Друге личности као праслика Христа и Цркве
13. Систематизација
14. Старозаветни догађаји и заповести као припрема за Христа и Цркву (јерусалимски храм, итд.)
15. Систематизација
16. Десет Божјих заповести (однос према Богу и човеку у Старом завету)
17. Систематизација
18. Десет Божјих заповести
19. Десет Божјих заповести
20. Систематизација

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

21. Старозаветна пророштва о Христу и Цркви
22. Старозаветна пророштва о Христу и Цркви
23. Систематизација
24. Смрт као "последњи непријатељ"
25. Систематизација
26. Људски напори за превазилажење смрти (различите религије)
27. Систематизација
28. Људски напори за превазилажење смрти (философија)
29. Систематизација
30. Људски напори за превазилажење смрти (наука)
31. Систематизација
32. Старозаветни мотиви у православној иконографији
33. Систематизација
34. Старозаветни мотиви у православној иконографији с обзиром на новозаветно откровење
35. Систематизација

**МЕТОДСКЕ ЈЕДИНИЦЕ
за шести разред основне школе**

1. Упознавање ученика са планом и програмом
2. Немогућност света и човека да постоје вечно без заједнице са Богом
3. Систематизација
4. Тајна Христова - истинити Бог и истинити Човек
5. Систематизација
6. Тајна Христова као Литургија
7. Систематизација
8. Рођење Христово (библијска приповест)
9. Рођење Христово - значај човекове слободе за његово вечно постојање и Богородичиног слободног пристанка да роди Христа
10. Систематизација
11. Символ вере
12. Систематизација
13. Символ вере
14. Систематизација
15. Символ вере
16. Систематизација
17. Символ вере
18. Систематизација
19. Христос - савршени Човек и савршени Бог (тумачење одлуке Халкидонског сабора)
20. Систематизација
21. Бог - Спаситељ света
22. Систематизација

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

23. Бог не врши насиље над слободом човековом
24. Систематизација
25. Значај човекове слободе за спасење света
26. Улога првосазданих у спасењу света
27. Систематизација
28. Христово страдање и Васкрсење
29. Значај Христовог страдања и Васкрсења за спасење света
30. Систематизација
31. Литургијски живот у Христу као израз слободе човекове
32. Систематизација
33. Христов живот у православној иконографији
34. Христов живот у православној иконографији
35. Систематизација

**МЕТОДСКЕ ЈЕДИНИЦЕ
за седми разред основне школе**

1. Упознавање ученика са планом и програмом
2. Бог је Света Тројица
3. Систематизација
4. Бог је Света Тројица (библијска и светоотачка сведочанства)
5. Систематизација
6. Бог је Света Тројица (богослужбена сведочанства - крштење, евхаристија)
7. Систематизација
8. Бог је Света Тројица (Отац, Син и Дух Свети су три вечне, конкретне личности)
9. Систематизација
10. Света Тројица је један Бог (нераздељивост Божанске природе и несливеност Божанских личности)
11. Систематизација
12. Љубав као израз слободе
13. Систематизација
14. Слобода се изражава као љубав
15. Систематизација
16. Бог Отац изражава своје слободно постојање као љубав према Сину и Светоме Духу
17. Систематизација
18. Личност може посотојати само у слободном односу љубави према другој личности
19. Имена Свете Тројице показују да су то имена за однос
20. Систематизација
21. Постојање као заједница слободе
22. Систематизација

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

23. Антрополошке последице вере у Свету Тројицу
24. Систематизација
25. Антрополошке последице вере у Свету Тројицу
26. Систематизација
27. Пројављивање Свете Тројице кроз Литургију
28. Систематизација
29. Пројављивање нашег истинског постојања у будућности кроз Литургију
30. Систематизација
31. Крштење и Литургија као практично исповедање вере у Свету Тројицу
32. Систематизација
33. Света Тројица у православној иконографији
34. Света Тројица у православној иконографији
35. Систематизација

**МЕТОДСКЕ ЈЕДИНИЦЕ
за осми разред основне школе**

1. Упознавање са планом и програмом
2. Систематизација (обнављање раније пређеног градива)
3. Хришћанско схватање личности (личност је назив за однос)
4. Систематизација
5. Слобода као предуслов постојања личности
6. Систематизација
7. Учење о личности на основу православне тријадологије
8. Систематизација
9. Личност као носилац постојања природе (онотолошке последице православне тријадологије по човека и свет)
10. Систематизација
11. Човек као личност
12. Јединственост и непоновљивост сваке личности
13. Систематизација
14. Христос - истинити Бог и истинити Човек
15. Христос - истинити Бог и истинити Човек (тумачење симбола вере и одлуке 4. вас. сабора)
16. Систематизација
17. Створена природа, да би постојала, мора ући у заједницу са Богом
18. Систематизација
19. Обожење створене природе у Христу
20. Систематизација
21. Обожење као циљ постојања створене природе
22. Систематизација
23. Црква као Тело Христово (литургијска пројава Цркве)
24. Систематизација
25. Јединство многих у Христу

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

26. Систематизација
27. Јединство света и човека у Христу (у Литургији)
28. Систематизација
29. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве
30. Будуће Царство Божије као узрок постојања Цркве
31. Систематизација
32. Светлост и Царство Божије у православној иконографији
33. Светлост и Царство Божије у православној иконографији
34. Систематизација
35. Систематизација (кратко обнавање суштинских момената читавог пређеног градива)

**Методске јединице
за први разред средње школе**

1. Упознавање ученика и вероучитеља, упознавање са садржајима рада.
2. Хришћанство - Црква као Заједница
3. Христос - Посредник између Бога и света
4. Света Литургија - присутни Христос
5. Систематизација
6. Вера и атеизам
7. Проблем сазнања
8. Познање Бога кроз Исуса Христа
9. Литургијско - подвижничко искуство вере (Богољубље - човекољубље)
10. Систематизација (Богољубље - човекољубље)
11. Лична заједница са Богом - основ вере у Бога
12. Систематизација
13. Вера - знање - живот
14. Заједница са Богом - основ живота
15. Бог као биће заједнице
16. Бог као личност
17. Систематизација
18. Личност или индивидуа?
19. Религија или црква?
20. Систематизација
21. Слобода у љубави
22. Истина као Личност
23. Црква у свом есхатолошком стању - истински начин постојања света
24. Систематизација
25. Црква као будуће Царство Божије- циљ света
26. Подвиг - предуслов припадања цркви
27. Систематизација (Егоизам или љубав?)
28. Бог је независтан од света
29. Свет - дело воље Божије

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

30. Систематизација (Слобода Божија и слобода света)
31. Бог је створио свет ни из чега са циљем да он постане учесник Божијег живота и да тако постане Царство Божије
32. Истина света - Царство Божије
33. Систематизација
34. Икона и истина - разлика између црквеног и световног сликарства
35. Систематизација

Методске јединице (за други разред средње школе)

ПРВИ СУСРЕТ

- 1 Сустрет катихете (вероучитеља) са ученицима после летњег распуста, разговор о садржају програма и начину остваривања програма

СВЕТА ТРОЈИЦА - ЈЕДАН БОГ

- 2 Вера у Бога у Старом и Новом Завету

Систематизација

Вера у Бога у Старом и Новом Завету

Систематизација

- 3 Један Бог је Отац - конкретна личност

- 4 Један Бог је Отац - конкретна личност

Систематизација

- 5 Исус Христос - Син Божији

- 6 Исус Христос - Син Божији

- 7 Исус Христос - Син Божији

Одлазак у Цркву (слободни час)

- 8 Свети Дух, треће лице Свете Тројице

- 9 Свети Дух, треће лице Свете Тројице

- 10 Свети Дух, треће лице Свете Тројице

- 11 Систематизација

- 12 Тумачење вере у Свету Тројицу као једног Бога

- 13 Систематизација

БОГ КАО БИЋЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

- 14 Старојелинско филозофско схватање бића

- 15 Јединство и мноштво

Систематизација

- 16 Личност Оца јесте узрок постојања божанске природе

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

17 Личност Оца јесте узрок постојања божанске природе

Систематизација

18 Личност и индивидуа

19 Систематизација

20

ПОСЛЕДИЦЕ ВЕРЕ У БОГА КАО СВЕТУ ТРОЈИЦУ ПО ЖИВОТ ЉУДИ

21 Хришћанство и Црква

22 Црква - истина као заједница

23 Црква - заједница будућег века

Систематизација

24 Православна иконографија као приказ есхатолошког постојања света

25 Религија или црква

26 Црква као будуће Царство- циљ историје

27 Систематизација - обрађених наставних тема

28 Систематизација - разговор са ученицима о суштинским моментима пређеног градива

Методске јединице (за трећи разред средње школе)

1 Упознавање ученика са наставним планом и програмом

2 Тајна Христова - јединство Бога и света као циљ стварања

3 Систематизација

4 Христос - истинити Бог и истинити Човек

5 Систематизација

6 Христово страдање и смрт као последица првородног греха

7 Систематизација

8 Васкрсење Христово - (Бог Отац је Духом Светим Васкрсао Христа)

9 Систематизација

10 Превазилажење смрти као плод личне заједнице Бога и човека у Христу

11 Систематизација

12 Исус Христос као нови Адам

13 Систематизација

14 Јединство природе у Христу

15 Систематизација

16 Улога Духа Светога у сједињењу људи и створене природе са Христом

17 Систематизација

18 Дух Свети у тајнама - Крштење, Мирпомазање и Рукоположење

19 Дух Свети у тајнама - Крштење, Мирпомазање и Рукоположење

20 Систематизација

21 Литургија - икона истинског постојања света

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

- 22 Систематизација
- 23 Царство Божије - заједничко дело Свете Тројице
- 24 Систематизација
- 25 Природна разлика (али не и одељеност) између Бога и твари
- 26 Систематизација
- 27 Апостолско прејемство у контексту Литургије
- 28 Систематизација
- 29 Епископ - Икона Христова
- 30 Епископ - Икона Христова (презвитери - иконе апостоал)
- 31 Систематизација
- 32 Литургија као икона будућег века
- 33 Систематизација
- 34 Распеће и Васкрсење Христово у прав. иконографији
- 35 Систематизација

Методске јединице
(за четврти разред средње школе)

- 1. Упознавање ученика са садржајем програма и начином рада
- 2. Хришћанско схватање историје (старојелинско и савремено)
- 3. Систематизација
- 4. Хришћанско схватање историје (хришћанско)
- 5. Систематизација
- 6. Есхатон - Царство Божије
- 7. Систематизација
- 8. Есхатон као узрок постојања Цркве и историје
- 9. Систематизација
- 10. Циљ стварања света
- 11. Систематизација
- 12. Циљ стварања света
- 13. Царство Божије као Литургија
- 14. Систематизација
- 15. Помесна Црква (њена структура као структура Царства Божијег)
- 16. Систематизација
- 17. Однос помесне (локалне) и васељенске Цркве
- 18. Систематизација
- 19. Јединство Цркве у Епископу и Евхаристији
- 20. Систематизација
- 21. Литургијски контекст Апостолског прејемства
- 22. Систематизација
- 23. Јединство Цркве на Васељенском нивоу
- 24. Систематизација
- 25. Теологија православне уметности (1) /прав. уметност у контексту Литургије и Царства Божијег/

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

26. Систематизација
27. Теологија православне уметности (2) / конкретни примери у сликарству, музици/
28. Систематизација
29. Теологија православне уметности (3) / конкретни примери у архитектури, књижевности/
30. Систематизација
31. Црква и свет (њихов однос)
32. Систематизација

УПУТСТВО ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРОГРАМА

Вероучитељи ће запазити да се овај програм православног катихизиса по садржају и структури разликује од класичних програма катихизиса у државним школама у периоду пре Другог светског рата, као и од оних који се и данас остварују у црквеним школама, а самим тим и по циљу који би требало да се њиме постигне.

Класични програми катихизиса преузети су са Запада, као и сама форма савременог школства. Њихова суштинска карактеристика јесте у томе што полазе од тога да се биће, постојање, темељи на природи и њеним законима а не на личности. У складу с тим, слобода (личност), како Бога тако и човека, није основ и узрок постојања природе, већ је надградња и додатак већ постојећој природи и зато се личност поистовећује са јединком, индивидуом. Бог постоји, односно јесте то што јесте на основу своје природе и својстава која та природа поседује: ума, воље, слободе и осећања. Постојање Божије је детерминисано његовом природом. Слобода Божија је етичка а не онтолошка.

Човек је икона Божија на основу истих ових природних својстава која су му дата од Бога ради самоусавршавања. Човек јесте то што јесте на основу своје природе, али може да постане личност и то на основу тога колико самог себе усаврши испуњавајући закон Божији подпомогнут датим му својствима. Идентитет сваког човека као личности зависи од њега самог и степена његове индивидуалне, моралне самоусавршености. На основу тога, могло би се закључити да ни Бог ни човек немају потребе за заједништвом с другом личношћу да би постојали и да би били личности. Њихово постојање се темељи на њиховој природи. Аналогно овоме, човек нема потребе за заједништвом с Богом, односно с другом личношћу да би постојао и био конкретна и непоновљива личност. Довољно му је да испуни закон и да на тај начин постане савршена личност.

(Схватање да се постојање човека темељи на природи, односно поистовећење његове личности са индивидуом, или са субјектом, који себе логички одређује као личност - самосвешћу, аутоматски ствара подлогу за раздјељеност и сукоб између једног и многих, субјекта и објекта, што има негативне последице, не само по Цркву и њено постојање, већ и уопште за постојање.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Индивидуализам је за Цркву опасност јер дефинише личност као јединку независну од другог бића у свом постојању. Човек је личност само ако је независан у свом постојању од другог човека и од Бога. Штавише, други је сметња за наше остварење као апсолутне личности. То води ка разарању Цркве као конкретне заједнице и њеног литургијског устројства и умножења нетрпељивости међу људима.

Субјективизам поистовећује личност човека са његовим унутрашњим светом (осећањем, размишљањем, закључивањем) и противставља његову спољашњу активност и видљиви свет том унутрашњем душевном свету. У Црквеном искуству то значи развијање пијетизма као духовности на штету Црквеног, литургијског поретка. Индивидуализам, у спреси са субјективизмом, поистовећује човеково искуство света и Бога са његовим осећањима и индивидуалним искуством, што ставља у други план, можда потпуно и елиминише, искуство Цркве као конкретне литургијске заједнице.

Уздизање рационалног елемента у човеку као кључног у одређењу истине и постојања поставља човека и његов ум као мерило истине и доводи у питање све оно што се логички не може потврдити. То води одбацивању свега што је натприродно, као што је, пре свега, постојање Бога и вера у Бога. Слобода личности, пак, у спреси са индивидуализмом и субјективизмом, доводи до негирања сваког ауторитета и стварања потрошачког менталитета код човека у односу према природи која га окружује.)

Што се тиче схватања Бога и његовог односа према свету и човеку, Бог се доживљава у јуридикчком смислу - као творац човека и његов судија. Хришћанско откривење је скуп моралних норми и закона које Бог даје човеку, или приликом његовог стварања - рођења, утиснувши их у људску природу, или, пак, преко изабраних људи и на крају преко Христа. По тим моралним нормама човек треба да се влада, због чега ће на крају бити награђен или осуђен.

Црква је схваћена као конфесионална институција која чува истиниту веру, учење, Св.Тајне и морални закон као средства спасења.

У контексту таквог схватања Цркве и односа Бога и човека у њој, циљ катихизиса јесте да ученици науче дефиниције вере, да приме благодат Божију преко Св.Тајни, као и да се морално усаврше као индивидуе. Кроз то усавршавање очекује се и аутоматско постизање друштвене хармоније и благостања у историји.

За разлику од тог класичног (схоластичког) програма катихизиса, програм који је овде дат има за циљ да врати стару литургијску катихизацију, која је била својствена источној хришћанској Цркви, а која значи увођење човека у Литургију као личну заједницу Бога и човека у Христу кроз Крштење, односно сједињење с Богом, који се пројављује у свету кроз Литургију. Литургијско сабрање представља основ постојања света и човека, а не његову надградњу.

Таква катихизација претпоставља схватање бића, постојања, како Бога, тако и човека, које се темељи на слободи као заједништву с другом личношћу а не на себи самом као јединки, односно на природи. Бог постоји зато што је заједница слободе конкретних бића, личности Оца и Сина и Светога Духа. Истовремено личност у Богу је носилац постојања природе а не обрнуто. Бог Отац као личност је узрок

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

постојања божанске природе. Међутим, Бог је личност, Отац јер постоји у заједници са другим личностима, са Сином и Светим Духом. Личност да би постојала претпоставља заједницу слободе, љубави према другој личности. Бог је вечна личност, Отац, зато што је уечној заједница слободе, љубави са Сином и Светим Духом, као што су и Син и Дух вечне личности захваљујући заједници са Оцем, односно Бог постоји зато што је Св.Тројица.

Човек је створен по икони Божијој, што значи да је и човек такође личност чије постојање извире из заједнице с другом личношћу, с Богом. Међутим, будући да је човек по природи створен то има за последицу да у његовом постојању природа предходи личности. Човек најпре постоји као природа па је тек нахнадно позван од Бога да пројави своју слободу, да буде, да постане личност кроз заједницу с Њим. Личност и природа не сапостоје истовремено код човека као што је то случај код Божијег постојања. Отуда код човека постоји проблем сукоба између природе и личности, као и сукоба између човека и другог човека и Бога. Природа човека, зато што предходи личности, зато што му је дата од другог постаје изазов његовој слободи. Постојање другог човека и Бога као датости и нама наметнутих, зато што њихово постојање није производ наше слободе, ствара сукоб и одбојност према њима, а самим тим и проблем сапостојања једног и многих. Истовремено, будући да је човек по природи створен из небића, он је потенцијално подложен смрти, угрожен је ништавилом. Човекова природа није вечна по себи, управо због тога што је створена ни из чега, и зато не може бити сама себи извор бесмртности. Зато је крајња последица створености човека смрт.

Међутим, човек може постати бесмртно биће - личност, апсолутно и непоновљиво биће - будући да му је Бог даровао слободу, али само под условом да слободу пројави као љубав према Богу и према другим људима. Једном речју, ако постоји на начин на који постоји Св.Тројица. Та могућност нам се открива у Христу као литургијском сабрању, зато што је Христос Бог, Син Божији који је постао човек и кроз човека се пројављује. То подразумева да је наша љубав према Богу љубав према другим људима, односно заједница слободе с Богом у Христу и преко Христа заједница са другим људима. У Христовој личности као литургијском сабрању отелотворена је љубав Божија према нама која нас чини личностима, односно непоновљивим бићима у којој и створена природа превазилази своје ограничености које су последица њене створености. Хришћанско откривење је откривење Божанске личности Сина, Христа, у коме створена природа превазилази смрт, и то као Литургијске заједнице, да би у заједници са Њим, тј. у Литургији и људи постали вечне личности.

Дакле, овај програм види основни циљ наставе православног катихизиса (веронауке) као увођење човека, а преко њега и читаве творевине, у личну заједницу са Богом у Христу, односно у Литургију као у нови начин постојања којим се превазилази смрт. Другим речима, оваква катихизација има за циљ да створи нови начин постојања људи и природе, налик на постојање Бога који је Св.Тројица, а који се сада пројављује у Православној Литургији, и на основу тога један нови етос, а не нову етику. Јер створена природа, па и људска, ограничена је и смртна и колико год се усавршавала на основу моралних закона, она неће моћи да превазиђе своју ограниченост, односно смрт. Да би превазишла смртност, потребно је да створена

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

природа постоји на други начин, уипостазирана у Христову личност, што се постиже остварењем личне заједнице човека са другим људима у Литургији.

Међутим, да би се ово постигло, потребно је најпре да се код ученика изгради свест о бићу као заједници личности, односно о личности као заједници слободе са другом личношћу. То је посебно тешко постићи данас, зато што је формирана свест код људи о томе да је биће утемељено на природи као индивидуи, док је личност само додатак природи и небитна је за постојање. Методе које треба користити у изграђивању свести о томе да је постојање израз заједништва личности, односно да човек постоји само онда када своју слободу изражава као љубав према другој личности јесу: најпре, општа животна искуства, забележена и она која нису, која указују да постојање човека извире из заједнице слободе, љубави са другом личношћу, и да личност сама за себе не може постојати; затим учење Цркве о Божијем постојању као Светој Тројици и да је Бог вечна личност, Отац, зато што своју слободу постојања изражава као љубав према Сину и Св.Духу, као и литургијско искуство хришћанског постојања, односно постојања Цркве које указује на онтологију као израз заједништва личности. Тек када се изгради свест код људи да постојање природе и личности, односно постојање човека као апсолутно слободног и непоновљивог бића, једино извире из заједнице у којој се слобода поистовећује са љубављу према другој личности, односно да нас постојећим и личношћу чини друга личност својом љубављу према нама, може се прећи на то да човек једино у заједници с Богом у Христу, односно у Литургији постаје истинска личност и бесмртан по природи зато што је Бог, који нас својом љубављу чини личностима, вечна личност.

Приликом излагања литургијског начина постојања Цркве, као и њеног доктринарног учења, поред историјског прегледа њиховог настанка и дефиниције, треба посебно ставити акценат на разумевање и усвајање ове онтолошке поруке коју Литургија и Црквено учење садрже. На пример: на основу Литургијског постојања Цркве, њене структуре, односа који човек у Литургији има према Богу, према другом човеку и природи, треба показати да је заједница човека са Богом, другим људима и природом, основ његовог истинског, бесмртног постојања и као природе и као личности, као и постојања целокупне творевине; на основу, пак, православног учења о једном Богу који је Св.Тројица, треба такође показати да је на метафизичком плану извор бића, односно постојања природе, личност (Оца) која, пак, своје апсолутно слободно и вечно постојање изражава као љубав према другој личности (Сину и Духу) и да је литургијско постојање света, као постојање у Христовој личности, божански начин постојања, у коме створена природа превазилази своју трулежност и смрт и остварује истинско вечно биће. Истовремено, ова два аспекта Цркве, литургијски и доктринарни, треба довести у везу јединства, односно идентичности. То значи да се вера у Бога, знање о Богу, слобода, љубав, личност, поистовећују са литургијским постојањем човека.

Да би се избегла опасност да се истине вере погрешно схвате, или да се поистовете са идеологијом, приликом реализације наставног плана и програма, вероучитељ треба да има стално на уму Литургијско искуство, односно Литургијско виђење Бога, човека и природе и њихов однос. То значи:

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

- да је Бог у литургијском искуству заједница Личности, Оца, Сина и Св.Духа и да се нама објављује, открива преко Исуса Христа (односно преко заједнице свештеника, ђакона и лаика с епископом) у литургијском сабрању;

- да је човек у свом истинском постојању личност, онда кад је у заједници с Богом, с другим човеком и са природом. Личност у литургијском искуству значи однос слободе са другом личношћу, пре свега с Богом Оцем кроз Христа посредством Духа, који се пројављује у Цркви преко живих, конкретних људи. Отуда је љубав човека према Богу у литургијском искуству поистовећена са љубављу према другом човеку;

- да је природа саставни део бића човековог и да је и она створена за вечност и то као заједништво с Богом у Христу преко човека и његове слободе;

- да је литургијско искуство, као искуство Цркве, а не појединца, мерило истине и као такво може се и логички дефинисати ради примене у разним временима и као одговор на разне животне проблеме.

Међутим, све ово, колико год било теоријски убедљиво, да би било и истинско и животно, треба неизоставно да укључи разлику између садашњег стања Цркве и есхатона, односно стања у будућем веку, када ће општим васкрсењем мртвих бити укинута смрт. То значи, да есхатон, као стање Цркве у будућем веку, даје истинитост садашњим догађајима који се у њој збивају (по речима ап.Павла: "Ако нема васкрсења мртвих, то ни Христос није устао" 1.Кор. 15,13.) и да је истинско постојање Цркве, односно створеног света, везано за догађај другог доласка Христовог, док је Црква, сад и овде, икона тога будућег догађаја. За разлику од старог схоластичког програма који је под есхатоном, односно под Царством Божијим, подразумевао духовну реалност у коју се доспева напуштањем овог видљивог света смрћу, нови програм православног катихизиса, у складу са предањем источне Цркве, види почетак Царства Божијег у Христовом уласку Духом Светим у историју и његовом васкрсењу из мртвих, које се наставља кроз Литургијски догађај. Зато остварење Царства Божијег значи преображај света и његовог постојања у Литургијски начин постојања, односно остварење личне заједнице с Богом у Христу, која је залог за будуће васкрсење из мртвих и вечно постојање сваког човека као личности. Због тога православна катихизација људи, утемељена на литургијском искуству постојања, значи остварење личне заједнице људи с Богом у Христу, односно конституисање конкретне Литургијске заједнице у сваком граду или широј области и њено проширивање на све просторе где постоје људске заједнице, а која, при том, не укида све остале позитивне људске делатности и службе. Другим речима, Литургија оцрквењује, обожује историју, а не укида је.

Припремни период (1. и 2. разред основне школе)

Приликом конципирања и извођења наставе православног катихизиса у припремном раздобљу важно је имати на уму комплекс релевантних психолошких одлика деце узраста од 7 до 9 година и њима саображавати приступ настави. Настава је и у овом, и у свим осталим периодима, у функцији учениковог когнитивног и

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

афективног развоја, тежећи да задовољи не само актуелне, него и потенцијалне потребе и могућности деце одређеног узраста, оне из «зоне наредног развоја» (Л. С. Виготски), чиме се, поред информативног, формативног и практичног, остварује и изузетно важан развијајући циљ наставе.

Овај узраст карактерише се готово потпуном зрелошћу у развоју моторичких и сензорно-перцептивних функција. У когнитивној сфери постепено се превладава опажајна датост, долази до развоја појмова и конкретних операција, с тим што је способност усмеравања селективне пажње још увек ограничена, као што је присутна и незрелост у формирању појмова и операција. То подразумева ограничавање дозе информација које се уводе током наставног часа и вођење спознајне активности ученика (подстицање на рад, награђивање постигнућа, усмеравање пажње, често варирање активности, презентирање наставних садржаја по принципу малих дидактичких корака и сл.). За наставу катихизиса од изузетног је значаја и чињеница да у односу на предшколски период сада наступају позитивне промене у афективној сфери – долази до лакшег успостављања и одржавања контакта са вршњацима и одраслима, веће контроле над емоцијама, појачане фрустрационе толерантности, што пружа добру основу за остваривање комуникације са наставником и у ученичкој групи. Док је у узрасту од 7 година још увек изразито присутан егоцентризам, као и неспособност да се усвоје ставови других, са 8 и 9 година дете развија свест и осећање за личне односе типа «ја и ти», има потребу за стицањем пријатеља, за «најбољим пријатељем». Заједница се углавном доживљава кроз школу и игру са вршњацима, премда је за дете породица још увек «центар света», оно осећа снажну потребу за сигурношћу у породичном окружењу. Бог се доживљава као Творац космоса, као Биће које брине за нас и штити нас, а Богочовек Исус Христос као Неко ко је био веома добар и ко је несебично помагао људима. Црква се поистовећује са храмом. Молитва и црквене службе могу бити доживљене као обавезе које намећу одрасли, али се, с друге стране, спремно прихвата мистична вредност молитве и њена делотворност.

Припремни период

Настава православног катихизиса у 1. и 2. разреду основне школе треба да буде припрема ученика да прихвате да је постојање израз заједнице, односно да је личност заједница са другом личношћу. Зато у настави треба користити она дечја искуства која на ово указују. То се може остварити кроз приче, цртеже које ће деца сама цртати и на којима ће увек бити представљена бића у односу, тј. целина онога што се црта (нпр. родитељи, браћа, сестре, кућа, двориште све заједно; море и лађе на мору с птицама и сунцем итд. преко дружења и организовања таквих врста игара које ће указивати на заједницу са другим као основу постојања. Да би се при том избегла опасност од схватања да свака врста заједнице може бити основ истинског постојања, треба увек имати на уму и истицати литургијску заједницу као једину истиниту јер се у њој остварује заједница с Богом у Христу, као и литургијско искуство заједнице и литургијску структуру која је утемељена на слободи а не на природним нагонима.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Појмове као што су: Бог, личност, слобода, љубав треба, такође, увек тумачити на основу искуства заједништва са другим човеком, односно литургијског искуства заједништва. Кад говоримо о Богу, све треба тумачити у оквиру Литургије, њене структуре и радњи које се тамо одвијају. На тај начин ће бити избегнута апстрактност која је страна деци овог узраста и постићи ће се то да се Бог сусреће и види кроз живе и конкретне чланове Литургије у једном догађају, што је суштина хришћанског учења о оваплоћењу Бога Сина, о томе да је личност заједница с Богом у Христу као с другом личношћу и да је слобода љубав према другој личности.

1. разред

Конкретно, у 1. разреду треба наглашавати:

- искуство љубави које чини да свет који нас окружује не буде маса, већ да га чине конкретна и непоновљива бића. Пример за ово дат је у причи *Љубав у уџбенику*: Епископ Игнатије, *Црквени словарь*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002. Слични примери могу се наћи у Егзиперијевој књизи *Мали принц* и другим сличним књигама, као и у оквиру непосредних људских искустава;

- да биће са којим смо у заједници љубави постаје извор и нашег постојања као конкретне личности. Пример за ово дат је у причи *Извор нашег живота* у наведеном уџбенику.

Теме: *Човек је икона Божија и Бог је створио свет из љубави* треба објаснити на наведеном примеру из приче *Љубав* у наведеном уџбенику. Ученицима треба показати да кад човек неког заволи, односно кад оствари заједницу са неким, тада он за њега стварно и постоји, односно као да га човек својом љубављу ствара и то као конкретно и непоновљиво биће. Ту моћ једино имају Бог и људи, с том разликом да једино Бог може да ствара нешто из небића.

Теме: *Христос је посредник између Бога и света и Црква је заједница природе и људи кроз Христа с Богом* треба, такође, објаснити на основу искуства љубави према другом бићу. Када човек воли једно биће, онда у њему гледа и сва остала. Бог Отац највише воли свога Сина, Исуса Христа, и у њему види све људе као своје синове. Све што буде постало део ове заједнице Бога Оца и Сина, Исуса Христа, постаће драго и Богу и постојаће вечно. (Видети пример из приче *Даровање* у уџбенику. То треба повезати са догађајем крштења којим улазимо у Цркву као заједницу Христа са Богом Оцем, односно да се крштењем конституише Црква, заједница са Христом, у којој постајемо синови Божији и зато браћа међу собом).

2. разред

Циљ наставе катихизиса у 2. разреду јесте да се код ученика развије свест да је Бог заједница личности и да се открива свету преко литургијске заједнице људи. Овај циљ треба остварити, пре свега, преко учениковог конкретног упознавања са Литургијом и њеном структуром. Тиме се постиже неколико елемената који су од пресудне важности за правилно схватање и усвајање хришћанске вере:

- да је Бог заједница конкретних личности: Оца, Сина и Св.Духа;

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

- да Бог није идеја и апстрактан појам, већ жива личност, који је постао човек и зато се среће преко човека у Литургији;

- да богољубље истовремено значи човекољубље.

С друге стране, у овом разреду треба ученицима одмах указивати на разлику између стања у будућности и стања у садашњости историје, односно будућег и садашњег стања Цркве, преко дечјих искустава напредовања на основу остварења постављених циљева, као и на основу литургијског искуства. То значи да садашње постојање и истину света треба утемељити на будућности. Нагласак, дакле, треба ставити на то да је истинска будућност света и човека у будућем Царству Божијем и да је на основу структуре тога Царства утемељена и структура Литургије (епископ окружен свештеницима и народом, односно Христос окружен апостолима и народом).

Тај циљ се може постићи, пре свега, описом Литургије као иконе будућег Царства Божијег, али и преко дечијих игара које треба да буду тако организована да одсликавају будуће Царство Божије, као и преко дечијих цртежа.

Теме: *Литургија као икона Царства Божијег* и *Литургија - откривање Бога* треба реализовати преко објашњења Литургије. Да бисмо показали да је Литургија икона будућег Царства, треба указати на оне елементе по којима се Литургија разликује од садашњег свакодневног живота (в. причу: *Први пут на Литургији*, у: Игнатије (Мидић), *Православни катихизис за други разред основне школе*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003., или сличне описе Литургије). Описом структуре Литургије, као и радњи које се у њој збивају, треба показати да је Св. Тројица присутна преко Литургије. Онај који приноси дарове и стоји на челу литургијског сабрања, односно епископ, јесте икона Христова. Дух Свети нас повезује са Христом, односно са епископом, крштењем, а сама Евхаристија је преко Христа управљена ка Богу Оцу. Једино Син Божији је постао човек, Исус Христос, и зато се он и види као човек, епископ, док су Отац и Дух невидљиви, али зато на њих указује сама Литургија, која без тог указивања не може да постоји. (На пример, не постоји Литургија без сабрања народа око епископа које се остварује крштењем и рукоположењем, што указује на присуство Духа, као ни без приноса дарова и молби, које су упућене Богу Оцу).

Такође, у контексту литургијског искуства треба показати да су личност, слобода, оствариви једино као изрази љубави према другим људима. (У ту сврху треба користити приче које су дате у наведеном *уџбенику*, или њима сличне).

Темом *Литургија као присуство и ишчекивање Христа* треба да се објасни дијалектички однос између садашњег и будућег века присутног у Литургији, односно истовременост присутности и одсутности Христа. Да би се избегла опасност од имитације као начина на који је Христос присутан у Литургији, иако је физички одсутан, треба истаћи искуство личности, односно искуство заједнице слободе, љубави са другом личношћу. Христос као личност може бити присутан међу нама иако је физички одсутан ако смо везани за њега, ако га волимо изнад свега (пример је дат у причи *Чекајући Николу* у наведеном *уџбенику* за 2. разред основне школе).

Православна иконографија, архитектура, књижевност (житије светих), наша епска поезија (посебно песме о Косовском боју) такође указују на будућност која је

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

присутна у садашњости, односно на то да вера у будућност опредељује збивања у садашњости. Иконе сликају будуће стање људи и природе у Царству Божијем. Исто је садржано и у житијима светих. Православни храм архитектонски одсликава Царство Божије и његову структуру. За овај узраст довољно је указати на присутност целине онога што се слика, да би се показала разлика између садашњег века и будућег (на пример, у сцени Христовог крштења на реци Јордану у води се виде и рибице, што у природној стварности није случај, а што указује и на то да ће у Царству Божијем и природа бити присутна. Треба указати, такође, на персонификацију природе присутне у православној иконографији. Такав је, на пример, приказ света као човека у сцени силаска Св.Духа на апостоле, реке Јордана и мора у сцени крштења Христовог, што је блиско деци овог узраста).

3., 4. и 5. разред

Период од 9 до 11-12 година, назван добом позног детињства, карактерише се стабилизацијом и у интелектуалном развоју, и у емоционално-социјалној сфери. Тада започиње етапа у коме се као основни развојни задатак може сматрати формирање идентитета личности, што би требало да се оствари до краја адолесцентног периода. Ово је и доба развијања осећања компетентности и усвајања одговорности, због чега је важно омогућити детету да стекне позитиван доживљај школе и доживљај себе као способног за бављење многим активностима, обезбедити да његове активности буду праћене емоцијама радости и задовољства, као и свешћу о томе да се његове спознајне потребе задовољавају на адекватан начин, у чему је незамњелива улога православног катихизиса.

У овом раздобљу долази до завршетка развоја конкретних интелектуалних операција, и дете је у стању да их изводи у свим доменима знања. Оно је до извесне мере изградило технику учења и формирало мотиве; развијају се и први облици самосталног интелектуалног рада које вероучитељ треба да подстиче – јављају се читалачка интересовања, праве се збирке и албуми, пишу прве песме, истражује природа. У социјалној сфери наступа знатна стабилизација, што је веома повољан чинилац опште интелектуалне експанзије детета. Морални развој у овом периоду огледа се у постепеном развијању способности процењивања и вредновања мотива нечијег понашања при изрицању суда о моралности/аморалности одређеног поступка, за разлику од ранијих развојних периода, где је дете пажњу усмеравало искључиво на сам поступак, а не и на чиниоце који су га условили.

Црква се углавном поистовећује са црквеним службама, а став према присусовању њима умногоме је условљен степеном дечјег разумевања и активног учешћа. Представа о Богу остварује се на основу прилично примитивног рационализма својственог овом добу, уз напуштање реалистичких фантазија својствених претходном периоду. Деца спремно прихватају Божију свемоћ и правду, склона су да прихвате чињеницу да Бог постоји као и једноставна узрочно-последична објашњења, али тешко препознају присуство Бога у њиховом свакодневном окружењу, у чему настава православног катихизиса има изузетно значајну улогу.

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

3. разред

Реализацијом програма у 3. разреду треба да се покаже: да свет није самобитан, већ да га је створио Бог Отац слободно, из љубави, и то као конкретне врсте и бића и да постојање света зависи од воље другог, односно од Божије воље. Овим се постиже веома важан услов за даље разумевање хришћанске науке, а што се огледа у следећем:

1. Чињеницом да је Бог створио свет слободно, указујемо на то да је биће, односно постојање природе, израз слободе једне личности, односно личности Бога. Тиме се биће, односно постојање, ослобађа нужности, тј. природне детерминисаности и постаје израз слободе личности.

2. Будући да је Бог Отац створио свет из љубави, то значи да је тај свет Богу врло драг и да га је створио да буде вечан. Зато уништавање природе значи грех и мржњу према Творцу.

3. Стварање света ни из чега, као скуп конкретних врста и бића која су раздвојена међу собом временски и просторно, указује да су створена бића друге природе у односу на Божанску (нису створена из Божије природе, створена су ни из чега) и да су зато смртна по природи. Свет, зато што је створен ни из чега, не може постојати сам за себе, мимо заједнице са Богом, зато што створена бића немају природних сила које би могле да их држе у бескрајном постојању, осим Божије воље. Раздвојеност бића по природи указује на присутност смрти унутар створене природе јер смрт није ништа друго до природна, просторно-временска раздвојеност једног бића од другог, и зато њено превазилажење претпоставља јединство створених бића и међу собом.

4. То што је Бог на крају створио човека по “икони и подобију Божијем”, указује на то да природа не може вечно да постоји без човека, односно без личности, да је човек створен са циљем да он сједини сва бића међу собом и да их сједини са Богом тако што ће се сам сјединити с Њим. Човек је икона Божија и разликује се од свих других бића зато што је слободан - личност, односно што има моћ да преко слободе, изражене као љубав према другим бићима, чини та бића апсолутним, непоновљивим и делом своје личности. Истовремено, човек као личност, тј. у заједници слободе изражене као љубав према Богу, постаје и део Божије личности, а преко човека то постаје и читава природа. У том искуству љубави према другој личности човек је једино биће које види ограниченост и смртност створене природе, односно њену угроженост небићем. Зато тежи да такво стање превазиђе, услед чега се јавља потреба за Богом и заједницом с Њим, али из такве тежње проистиче и стварање историје, уметности, односно стварање цивилизације.

Овде би, на основу чињенице да је Бог, створивши човека, дао заповест Адаму да не једе од дрвета познања, требало указати још и на то да је лично сједињење створене природе с Богом, а самим тим и њена бесмртност, зависило и од човека и његове слободе, а не само од Бога. Односно, да савршенство света, његова бесмртност, није дата природи од Бога на почетку, приликом стварања природе, односно није уметнута у створену природу по природи, већ је дата као могућност преко човека и његове слободе, под условом да то човек слободно и прихвати.

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

За реализацију овог програма треба користити: дечја искуства која указују на то да кад нешто из љубави направимо, онда је то за нас најлепше; да нам је увек тешко кад се растајемо од оног кога волимо, као и да кад волимо неког, не примећујемо да нам нешто недостаје, односно у тој личности као да је све садржано. Треба градити свест о томе да је вера човека у бесмртност основ целокупне људске прогресивне цивилизације. У реализацији програма треба пре свега имати на уму литургијско искуство постојања света, као заједнице с Богом преко једног човека, Исуса Христа, начелника на Литургији.

Теме: *Бог је створио свет као конкретне врсте ни из чега и Последице створености по природу...* треба реализовати на основу описа стварања датог у Св.Писму Старога Завета (1 Мој.1-2). Треба указати ученицима на то да је Бог створио елементе природе (воду, ваздух, земљу, светлост) посебно, сва небеска тела посебно, као и сваку животну врсту посебно. Треба указати, такође, на чињеницу да је све то створено у различитим временским раздобљима, односно да бића нису истовремена у постојању. Ово је важно због тога што ће ученици касније моћи да закључе да је свет по себи и својој природи потенцијално смртан (временско-просторна раздељеност међу бићима) ако нема некога ко ће га ујединити чувајући његове разлике, као и то да је разлике међу бићима и врстама створио Бог и да то има онтолошке последице по бића, те смо зато и ми дужни да их поштујемо и чувамо.

Тему *Стварање човека...* треба обрадити такође на основу Св.Писма, али за њено тумачење треба користити и другу помоћну литературу. Оно што је важно да ученици уоче у вези са стварањем човека јесте то да је човек у природној вези са свим оним што је Бог претходно створио, као и да се разликује од свих створених бића. Та разлика се огледа и у томе што је човек слободан, а та слобода се манифестује на тај начин што човек жели да постоји слободно у односу на природу која га окружује, као и у томе да кад човек воли једно биће, онда жели да то биће буде вечно, односно бесмртно, и зато се не мири са његовом смрћу и губитком; да је човек створен на крају и да има свој задатак због кога је створен, а то је да се брине о свим створењима, да их сједини са собом, а на крају и са Богом, на тај начин што ће он сам бити у јединству с Њим.

Тему *Евхаристија као свет у малом* треба реализовати кроз опис литургијске структуре на основу кога ће се закључити да је човек створен са циљем да уједини сву природу и да је преко себе сједини са Богом чиме ће се превазићи смрт у природи, што значи да је човек створен да буде свештеник у природи. Опис Литургије треба довести у везу са описом стварања света и човека који се налази у 1.Мој.1и2.

Православна иконографија природу увек доводи у везу са човеком и зависност од човека. Показујући иконе ученицима, треба указати на оне елементе који то потврђују. Природа никад није насликана као самостална, већ су, на пример, планине, као и дрвеће, увек нагнути ка центру иконе где је Христос или неко од светитеља.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Циљ наставе у 4. разреду јесте да ученици стекну знања о томе да постојање света има свој циљ. Тај циљ је есхатолошка као литургијска заједница: јединство свих створених бића међу собом и на крају с Богом, преко Богочовека Исуса Христа. Циљ због којег је све створено и зашто је створено на овај начин, откривен нам је као Црква, односно као конкретна литургијска заједница.

Овим се постижу врло важна знања:

- да се истина света смешта у есхатон као заједницу свих створених бића с Богом Оцем преко Христа и да је она мерило свих историјских догађаја у којима суделује Бог, а Бог суделује у оним историјским догађајима који воде ка овом циљу;

- да је Литургија икона Царства Божијег које ће се тек у будућности остварити;

- да је човек одговоран за историју и постојање природе и да ту одговорност истински остварује једино ако живи таквим начином живота који је утемељен на будућем Царству Божијем и његовој структури;

- да су Бог и човек у Христу, односно у Литургији, неодвојиви, јер Бог преко Христа суделује у остварењу будућег Царства Божијег, односно Бог преко људи, који су чланови Цркве као литургијске заједнице, чини присутним то Царство у историји, јер Литургију конституише Дух Свети.

Наведена знања биће потребна и у контексту каснијег упоређења овако виђене истине света с проблемом греха и смрти, односно у расветљавању питања колико литургијски начин постојања реално пружа одговор на проблем смрти. Јер, ако се анализира смрт сваког бића понаособ, она је присутна зато што је природа сваког бића смртна, а то је због тога што је она створена ни из чега. Носиоци, пак, те природе, тј. конкретна бића, пре свега људске личности, својим природним рођењем указују на чињеницу да природа постоји и пре њих, јер они пре рођења нису постојали док је људска природа постојала и пре њиховог рођења. На тај начин сви смо наследници смрти зато што смо наследници природе. Истовремено ова чињеница указује и на разлику између природе и личности код човека, као и на то да је постојање сваког човека по природи изазов његовој слободи. Овај проблем се може превазићи једино кроз једно ново рођење, Крштење, где је вечно постојање природе израз наше слободе изражене као заједништво с Богом у Христу. На глобалном плану, смрт прети читавој творевини све дотле док је она одвојена од Бога, односно док не постоји слободно у односу на своје законе кроз једну личност која је сједињује с Богом. Литургија је икона постојања створене природе у личности Христовој, односно њеног слободног постојања, а слобода се изражава као љубав према Богу и према другим људима и бићима, превазилази се смрт и остварује се бесмртност за сву природу.

Теме: *Циљ због кога је Бог створио свет и Првородни грех* треба реализовати преко описа Литургије, која садржи све: целокупну природу кроз природне дарове, хлеб, вино, уље, воду; молитве којима се молимо за благорастворење ваздуха, за изобилје плодова земаљских... итд; људе који су сви сједињени у Христу и постоје слободно од природних закона и окренути ка Богу Оцу. Објашњавајући службу епископа (свештеника) у Литургији, треба указати на задатак првоствореног човека Адама у природи, а самим тим и свих људи, да је човек створен да буде свештеник у природи и да сједини природу с Богом Оцем, као и на суштину човековог пада, односно

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

греха, која се огледа у одбијању човека да то учини. Последица тога греха јесте смрт у природи као разједињење свега на саставне делове и опасност да се природа врати у небиће, али која није казна Божија, већ остајање природе, злом вољом човека, несједињене с Богом, тј. постојање природе у човеку Адаму на основу њених закона који јој проузрокују смрт. (Као потврду да природа не може постојати сама за себе, без заједнице личности, односно слободе човека која се изражава као љубав према Богу, треба навести искуство личности и како ствари и природа изгледају у том искуству. На пример, треба указати на искуство да кад нам неко кога волимо из љубави подари било коју ствар, она за нас постаје значајна, иако дотад нисмо ни примећивали да постоји. Као помоћну литературу треба користити студију: Ј.Зизиулас, *Твар као евхаристија*, као и друге сличне студије).

Теме: *Литургија је заједница у Христу...* и *Црква као икона будућег Царства* треба, такође, реализовати преко описа Литургије указивањем на то да је Литургија христоцентрична, односно да се сви у Литургији сједињују преко епископа, као преко Христа, са Богом, као и на то да Литургија почиње речима: “Благословено Царство Оца и Сина и Св.Духа” и да све у њој указује на будуће Царство. (За реализацију ове теме треба користити: Ј.Зизиулас, *Евхаристија и Царство Божије*, као и другу сличну литературу.)

5. разред

Циљ наставе у 5. разреду јесте да ученици на примеру старозаветне историје уоче да Бог није одустао од остварења свог првобитног плана о свету, који се огледа у сједињењу свих створених бића са Богом преко човека, и поред тога што је то први човек Адам одбио да испуни. Бог је после греха првог човека променио начин остварења тог циља, али је циљ због кога је свет створен остао исти. Конкретна реализација тога циља почиње од избора Аврама и благосиљања јеврејског народа у њему, што означава почетак Цркве која има исту структуру као будуће Царство Божије.

Ови старозаветни догађаји, којима почиње остварење Царства Божијег у историји, показују, међутим, и то да се и у новом начину остварења Царства Божијег не заобилази човек и да Бог такође остаје при томе да апсолутно поштује слободу човека, да се преко њега и његовом сарадњом то Царство и оствари, као што је то био случај и са првим човеком Адамом.

Кроз старозаветну историју почиње, међутим, да се назире и то коју је личност одабрао Бог да уместо првог Адама буде та спона између Њега и света како би се тај план испунио, као и то на који ће се начин то сада остварити. Старозаветни догађаји и старозаветна Црква типови су и праслика оваплоћења Сина Божијег који ће постати нови Адам, његовог страдања и васкрсења, као и новозаветне Христове Цркве.

Десет Божијих заповести дате су јеврејском народу да би регулисале однос старозаветне Цркве са Богом, као и односе међу члановима Цркве.

На основу позива Божијег Авраму и оснивања старозаветне Цркве, треба показати да се и старозаветна Црква, као новозаветна, темељи на вери у Христа и

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

будући догађај сабрања око Њега и сједињења с Богом у њему, што ће донети бесмртност свима и целој природи.

Овај програм треба реализовати читајући кључне одломке из Старог Завета и тумачећи их из перспективе будућег Царства Божијег, односно из перспективе новозаветних догађаја, као што и новозаветне догађаје треба тумачити из перспективе другог доласка Христовог и Царства Божијег. На овај начин ћемо указати ученицима на спасење као историјски процес: Стари завет је сенка, Нови је икона, а истина је стање света у будућем веку (Св.Максим Исповедник).

Тему *Припрема света за долазак Сина Божијег* треба реализовати препричавањем библијске историје од пада Адама до позива Авраму да напусти родитељски дом и пође за Богом. Овде треба указати ученицима на то да се Бог не пројављује у свету као индивидуа, већ кроз историјске догађаје и да су то они догађаји који својом структуром и елементима указују на будуће Царство Божије.

Теме: *Избор Аврама...* и *Аврам и јеврејски народ као праслика Христа и Цркве*, треба, такође, реализовати препричавањем библијске историје везане за Аврама и упућивањем на следеће моменте: да је Аврам, на основу веровања обећању Божијем, пошао за Њим, без обзира на то што су многи догађаји могли указивати на то да се то обећање неће испунити; да је покушај Аврама да жртвује свог сина Исака израз апсолутне везаности Аврама за Бога, односно вере у Бога и његово обећање; да Бог не жели жртву Исакову (из чега би требало извести закључак да се ниједно дело, уперено против човека и његовог живота, не може оправдати Богом), као и на моменат да је Исаак праслика Сина Божијег и његове жртве за спасење људи, која подвлачи Божију љубав према нама.

Треба указати, такође, и на то да библијска историја под избором Аврама подразумева многе, читав један народ, као и на то да имена "Израиљ", "слуга Божији" истовремено означавају једног и многе. Ово треба довести у везу са Христом и Литургијом, Црквом где се под Христом подразумевају истовремено један и многи. Та знања ће послужити ученицима да касније лакше разумеју онтологију личности - један као заједница многих.

Тему *Десет Божијих заповести* треба реализовати на основу старозаветног описа давања заповести Мојсију на гори Синају, указујући да суштина овог закона није његово индивидуално упражњавање и испуњење, већ да он има смисао у односу човека према Богу и другом човеку, односно да прописује шта не треба учинити другом човеку, на основу чега се подвлачи значај другог, Бога и човека, за живот нас самих.

Упоредо с библијском историјом, глобална светска историја показује да људи, будући да су иконе Божије, не престају да теже бесмртности. То се види кроз стварање разних религија, митова, али и философије и науке, као и културе и уопште цивилизације, које све имају као крајњи циљ налажење начина да се превазиђе смрт. Ово треба искористити и покренути у настави дијалог између хришћанског виђења истинског постојања света, односно начина на који се може остварити бесмртност за све људе и за сву природу, и савремених религијских и научних теорија о решењу проблема смрти. Нагласак треба ставити на литургијско искуство превазилажења смрти, с назнаком да хришћанство остварење ове тежње види у слободи Бога и слободи човека и њиховом личном јединству, док

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

нехришћанске теорије нуде решење утемељено или на свемогућству Божијем и нужности, или на створеној природи, односно на тражењу лека против смрти у природи.

6., 7. и 8. разред

Од 11./12. до 14./15. године дете је на почетку адолесцентског периода, који доноси убрзане психичке промене и целовито преструктурирање личности. Интелектуални развој је у знаку појаве формалних операција и развоја способности менталне комбинаторике, хипотетичко-дедуктивног и експерименталног мишљења, а изражена је и диференцијација способности (вербалних, нумеричких, практичних, уметничких и сл.). Ученици старијих разреда основне школе одликују се и већом ширином интересовања, код њих се формирају и индивидуални стилови интелектуалне делатности и мишљења. Међутим, у овој етапи развоја спознајна интересовања, која су била доминантна у позном детињству, одлазе у други план: дете се све више окреће властитој личности и односима са социјалном средином.

Квинтесенцију ране адолесценције чини откривање свога унутрашњег света: то је веома важно, радосно али и драматично откриће. Напоредо са свешћу о властитој јединствености, непоновљивости, различитости од других, расте и осећај усамљености. У овом узрасту трага се за смислом живота, развија рефлексивност, склоност ка критичком преиспитивању вредности, - а нема предмета који у толикој мери задовољава потребе за откривањем смисла живота као православни катихизис. Представа о себи у овом узрасту по правилу је повезана са представом о «нама», тј. о типичном вршњаку свога пола, мада никада не долази до потпуне идентификације - задржава се потреба за аутентичношћу и оригиналношћу. Почетак адолесцентског доба доноси и побољшање комуникативности, друштвености, развој моралне свести. Много се полаже на пријатељство, које у овом добу представља најзначајнији вид емоционалног везивања и интерперсоналних односа. Па ипак, изграђивање осећаја за заједницу није лишено одређених тешкоћа: наиме, премда ученици старијих разреда основне школе лако успостављају контакте, њихова комуникативност често је егоцентрична по свом карактеру, а жеља за експонирањем и самореализацијом снажнија од интересовања за саговорника. Манифестују се и тежње ка доминацији, компетитивност, инсистирање на својим ставовима и вредностима за друга и другачија схватања - превазилажење ових особина у кључу педагогије сарадње један је од битних васпитних садржаја православног катихизиса. Ово је и доба убрзаног развоја моралне свести, које се карактерише преласком од конвенционалног (оријентација према спољашњим нормама понашања) ка аутономном моралу, заснованом на унутарњем систему начела. Изузетно је битно имати на уму чињеницу да, иако су веома осетљиви на морална питања, адолесценти показују отпор према директним моралним поукама: они имају потребу да чују мишљење одраслих о томе како ваља поступити у извесној ситуацији, које су моралне димензије овог или оног чина, али одбацују ауторитарно наметање мишљења, «доцирање». Полно сазревање доноси и откривање сопственог тела, потребу за општењем са супротним полом, прва љубавна искуства. Све то рађа

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

осећај одраслости, који је у колизији са социјалном улогом ученика, истом као у периоду детињства; ово изазива узрасне конфликти и ремећење емоционалне равнотеже карактеристичне за претходну етапу у развоју.

Овом узрасту, даље, својствен је и буран естетички развој, раст нивоа укуса и уметничких преференција, у чијем изграђивању важан удео може да има и наслеђе православне духовности, уколико се у настави катихизиса овоме поклони одговарајућа пажња. У развоју вере присутна је велика интелектуална конфузност при преласку са раније религиозне фантазије на много реалистичнију теологију. Постоји неопходна потреба да се, с једне стране, у раније, типично детиње представе о Богу као чудотворцу, унесу и нека дубља и одуховљенија значења, да се уочи веза између Бога и тварног света, Бога и човека овде и сада, и с друге, да се Господ Исус Христос не доживљава само као историјска личност, него да се успостави активни лични однос са Њим. У погледу односа према Цркви, значајно је да су ученици овог узраста способни да разумеју значење обреда, да све више осећају потребу за активним укључивањем у црквени живот и идентификацијом са неколико пријатеља који су чланови Цркве или са неким одраслим човеком (епископом, свештеником, монахом) који им је идеал у оквиру Цркве. Они боље разумеју и значај Светих Тајни у односу на потребе нашег свакодневног живота, њихове личне молитве постају дубље и аутентичније и не везују се искључиво за своје, него и за потребе других људи.

6. разред

Циљ наставе у 6. разреду јесте да се покаже да је Син Божији постао нови Адам, преко кога се остварује јединство створене природе и Бога. У контексту догађаја везаних за Христа треба ученицима скренути пажњу на слободу, како Бога, тако и човека, као кључног елемента у остварењу јединства Бога и тварне природе у коме створена природа превазилази смрт. Треба нагласити, такође, да се у случају Христа слобода човека у односу на Бога изражава као вера у Бога Оца и његово обећање, односно као љубав према Богу Оцу која кроз Литургију чини присутним у историји оно што нам је Бог обећао да ће се десити на крају, а то је Царство Божије. Ово треба довести у везу са дефиницијом вере код ап. Павла (Јев.11,1 и даље), коју он поистовећује са љубављу, односно са Литургијском заједницом (1Кор. 12-13).

Теме: *Тајна Христова...*, *Христос је Син Божији који је постао човек...*, треба реализовати кроз опис Христовог живота забележеног у Јеванђељима и одлукама 1. и 4. Васељенског сабора, али виђеног, протумаченог из литургијске перспективе. Тиме се показује да је догађај "Христос" истовремено јединство многих преко једног првог с Богом, као и то да је Исус Христос конкретна личност у којој је поново остварена заједница створене природе с Богом, због чега је Исус Христос једини спаситељ света, присутан у догађају заједништва с Богом и са људима. На овај закључак нас упућује литургијско виђење Христа. На овај начин Христос престаје да буде индивидуа, и постаје оно што јесте - личност која да би постојала претпоставља заједницу с Богом, с другим људима и с природом, на шта указује литургијски догађај.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Теме: *Рођење Христово...*, *Улога Бога у спасењу...*, *Улога човека у спасењу...* и *Христово страдање и васкрсење*, треба, такође, реализовати на основу сведочанстава забележених у Св.Писму Новог Завета, а затим и на основу светоотачких тумачења, уз наглашавање да је кључни елеменат у Тајни Христовој слобода, како Бога, тако и човека, и то слобода која се изражава као љубав према другом.

Зачеће Господа Исуса Христа од Духа Светог и Марије Девојке указује на то да је овај догађај акт слободе, како Бога, тако и човека. Марија је на иницијативу Бога Оца слободно пристала да роди Сина Божијег као човека (в.Лк.1,34-38). Ово је посебно важно напоменути због тога што се и овде уочава да Бог, приликом сједињења створене природе са њим у Христу, поштује човекову слободу (у овом случају то је била Марија Дјева), као што је поштовао и слободу првог човека Адама. Док је први човек Адам своју слободу изразио као одбијање заједнице с Богом, Богородица је слободно прихватила ту заједницу.

Рођење Исуса Христа враћа нас на догађај стварања првог човека Адама. Бог је створио човека и обдарио га слободом и тако је настао први човек Адам као личност, као биће заједнице с Богом. Код рођења новог Адама, Христа, Сина Божијег, друга личност Св.Тројице узела је људску природу од Марије Дјеве. Христос је, дакле, постао човек без учешћа мужа, што указује да је Он, од самог рођења, као човек биће заједнице слободе Бога с човеком. Зато је Христос Богочовек, потпуни Бог и потпуни човек, и једино у њему и преко њега, људи могу доћи у јединство с Богом. Исус Христос је, дакле, нови Адам и једини спаситељ света зато што је у Њему створена природа поново сједињена с Богом.

За разлику од првог човека Адама, који је слободно одбио да остане у заједници с Богом (у чему је и суштина првородног греха), нови Адам, Христос, од почетка до краја остао је у заједници са Богом и поред свих искушења. На то указује читав земаљски живот Исуса Христа - почевши од кушања у пустињи, па све до његовог страдања на крсту и смрти.

Страдање Христа као Сина Божијег и човека јесте израз његове слободе као љубави према Богу Оцу. Јер, Христос као човек слободно, из љубави према Богу Оцу, иде у смрт. Овде треба нагласити улогу личности (човека) у спасењу природе од смрти.

Васкрсење Христово из мртвих је израз слободе, љубави Бога Оца према Христу. То је исказано тврдњом апостола да је Бог Отац Духом Светим васкрсао Исуса из мртвих, да га је васкрсао слободно, из љубави.

Међутим, у контексту васкрсења Христовог треба посебно скренути пажњу ученицима на то да Христос не васкрсава сам, већ да њега васкрсава Бог Отац. Из овога треба извести закључак да васкрсење, односно вечни живот створене природе није ствар природе, него личности и то Христове личности. Васкрсење Христово је залог свеопштег васкрсења да ће нас Бог Отац Духом Светим на крају све васкрснути у Христу и ради Христа.

Дакле, Тајна Христова, у којој је сједињена тварна природа са Богом и тако спасена од смрти, јесте јединство Бога и човека утемељено на слободи.

Да бисмо указали на сличности и разлике између Христа као новог Адама и старог Адама, треба из Старог Завета користити опис стварања и живота првог човека Адама, као и литургијско виђење улоге Бога и човека у спасењу света.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

На примерима православне иконографије који показују Христов живот треба указати на наведене чињенице да је Христос и Бог и човек и да је Христос као личност везан за Бога Оца. (На пример, у сцени рођења Христовог, јасно се види да Христос није обично дете, већ Син Божији; Христос у наручју Богородице, за разлику од ренесансног приказивања ове сцене, где се Христос нимало не разликује од обичне новорођенчади, приказује се као онај који благосиља и од кога зависи постојање свих нас, па и Богородице, а не обрнуто, итд.).

7. разред

Реализацијом наставног програма за 7. разред треба да се постигну следећи циљеви:

- да се код ученика изгради свест о томе да је носилац постојања природе личност;
- да је личност израз заједнице слободе с другом личношћу;
- да је Црква у својој литургијској пројави икона начина постојања Св.Тројице, односно постојања човека као личности- као иконе Божије.

Да би се ово постигло, потребно је најпре детаљно изложити православно учење о Богу као Св. Тројици, а затим и саму структуру Литургије.

Тема *Бог у кога хришћани верују јесте Св.Тројица...* треба да има следећу садржину: Бог у кога хришћани верују јесте Св.Тројица: Отац, Син и Свети Дух, односно Бог је конкретна личност, Отац, Син и Св.Дух, а не безлична виша сила, или пак, безлична природа. Божанска природа не постоји безлично, већ као конкретне личности: Отац, Син и Св.Дух. Да бисмо ово показали, треба се позвати на реалност нашег постојања, односно људске природе, која једино постоји као конкретна личност: Милан, Марко, Милица итд.

Међутим, кад говоримо о Божанским личностима, Оцу, Сину и Св.Духу, не говоримо о три Бога, о три Божанске индивидуе, које су међусобно раздељене по природи, као што је то случај с нама људима, где кад говоримо о човеку, говоримо о многим људима. Божанске личности су нераздељиве међу собом по природи. Зато што нису створене, односно зато што Божанска природа није створена, не постоји ни временско-просторна дистанца између постојања Оца и постојања Сина и Духа. (Примера ради, не постоји прво Отац као јединка, као индивидуа, који је касније родио Сина као јединку да би њихове природе биле раздељене, као што је случај с нама људима, већ су обојица исте природе и савечни су). Једна Божанска природа постоји цела, нераздељива, у свакој од три личности: у личности Оца, у личности Сина и у личности Св. Духа, односно то су три личности, три савечна конкретна бића.

Узрок Божијег постојања, односно постојања Св.Тројице, јесте Отац. То значи да у Богу не претходи природа у односу на личност, односно не постоји прво једна безлична заједничка природа из које се рађају Отац, Син и Св.Дух као конкретна бића, већ личност Оца чини божанску природу постојећом и Он рађа Сина и исходи Св.Духа. (Слично људима који се не рађају из једне безличне људске природе, већ од конкретних личности које су носиоци постојања те природе.)

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Овим се подвлачи да је постојање божанске природе слободно постојање, због тога што је њено постојање израз слободе личности Оца. Јер, мимо личности Оца не постоји божанска природа. Отац слободно постоји, жели и постоји, и зато је Један Бог Отац, једна конкретна личност, а не безлична божанска природа.

Што се, пак, тиче личности, она не може да постоји сама, без заједнице с другом личношћу. Отац је Отац у заједници са Сином. Ако нема Сина, нема ни Оца. Божија слобода постојања као Оца изражава се као љубав према другој личности, односно изражава се на тај начин што Отац вечно рађа Сина и исходи Св.Духа. Један Бог је Отац који је истовремено и Св.Тројица као заједница љубави Оца са Сином и Св.Духом. Постојање личности Оца, која је носилац постојања природе у Богу, претпоставља постојање Св. Тројице. То има за последицу да се у Богу личност поистовећује са слободом, односно с љубављу према другој личности, и стога је Бог љубав зато што је Св.Тројица, као и то да постојање једне конкретне личности не искључује многе, већ напротив, постојање многих је претпоставка постојања једне конкретне личности.

Теме *Антрополошке последице вере у Бога као Св.Тројицу* и *Кроз Литургију се пројављује Св.Тројица* треба реализовати тумачењем одељка Св.Писма Старог завета који говори о стварању човека као иконе Божије и опис Литургије.

За Оце Цркве човек је икона (слика) Божија. По природи човек је створен и зато његова природа подлеже ограничењима и на крају смрти. Но, и поред тога, човек је створен слободан. То значи да је призван да постоји не на начин на који постоји његова природа, већ слободно у односу на своју природу, односно, човек је позван да своју слободу изрази као љубав према другој личности, односно према Богу, и да тако постоји слично Богу. На овај начин човек би ослободио своју природу последица њене створености, односно детерминисаности постојања, и обожио би се. Слично Христовом начину постојања.

Литургија указује на то да се у литургијском искуству Бог открива као Отац, Син и Св.Дух, као три конкретне личности, које се познају и пројављују односом који имају једна према другој. Христос, Син Божији, јесте онај који приноси дарове. Он их приноси Богу Оцу, док је Дух Свети онај који сабира многе људе око Христа, односно, Дух се пројављује као онај који конституише Литургију кроз Крштење, Миропомазање и Рукоположење. Истовремено треба указати ученицима на то да се Св.Тројица овде пројављује преко људи и њихових служби које они пројављују у односу један према другом. Овим се показује да је човек икона Божија и да се Бог не среће другачије осим преко човека у литургијском догађају.

За остваривање овог програма треба користити: Св. Писмо Старог и Новог завета, литургијско искуство откривења Бога, литургијски начин постојања човека, као и помоћну литературу: Св.Григорије Ниски, *О стварању човека*; Св.Максим Исповедник, *Тумачење 14.беседе Св.Григорија Богослова у И. Мидић, Сећање на будућност*, Београд 1994; Ј.Зизијулас, *Допринос Кападокије хришћанској мисли*; А.Шмеман, *За живот света*, Београд 1981., и др.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Циљ наставе у 8. разреду јесте рекапитулација целокупног градива из претходних разреда с посебним истицањем следећих елемената:

- да је метафизичко начело постојања Бог, односно да истинско биће треба тражити у Богу који је Св.Тројица;

- да је онтолошко начело на основу православног учења о Богу као Св.Тројици личност, а не природа;

- да је личност заједница слободе са другом личношћу;

- да је човек створен као личност и да је позван да постоји на начин на који постоји Св.Тројица ако жели да превазиђе ограничења своје природе, што се остварује у Христу, односно у Литургији.

Схватање човека као личности, односно као апсолутног и непоновљивог бића, извире из хришћанске триадологије. До појаве хришћанства, свету није био познат појам човека као личности. Старојелинска философија, ма колико била узвишена, појединачној личности никад није давала онтолошку улогу. Конкретног човека, односно појединачну личност, посматрала је као део општег бића. Личност је била подређена природи. Захваљујући хришћанству, личност је добила онтолошку важност и то је тековина којом се данас служи, не само хришћански свет, већ свет уопште.

Међутим, за хришћане личност није индивидуа. Једна личност једнако је ниједна личност. Личност извире из заједнице слободе са другом личношћу. Истовремено, личност није део природе, већ је носилац постојања целокупне природе. (Да бисмо ово показали, треба се позвати на искуство љубави према једној личности и искуство губитка те личности. Кад заволимо једног човека, онда у том искуству откривамо да је он апсолутно и непоновљиво биће, личност. Кад изгубимо личност коју волимо и за коју смо везани, онда као да се за нас са њом губи читав свет. Пример како мајка гледа на губитак свога детета, а како гледају други на тај исти догађај, може послужити као средство за боље објашњење ове проблематике. Мајка гледа на своје дете као на личност, зато што га неизмерно воли, и због тога је његова смрт за њу ненадокнадив губитак, док је за оне који нису остварили никакву личну заједницу са дететом оно индивидуа, тј. оно је само део људске врсте и зато његов губитак другачије виде, односно у догађају смрти не виде никакав губитак, него само природан процес.)

Теме *Учење о личности...* и *Разлика природе и личности* треба реализовати у контексту триадологије како је изложена код православних отаца: Василија Великог, Григорија Богослова и других. Као помоћну литературу за разумевање овог учења, треба узети чланке Ј.Зизијуласа, *Допринос Кападокије хришћанској мисли у Православна Теологија*, Београд, 1995; и *Од маске до личности*, Београд, 1989. и сл.

У контексту излагања Божијег постојања, а касније и постојања људи, треба посебну пажњу обратити на разлику између природе и личности у Богу, односно у човеку. Природа је нешто опште, заједничко свим личностима. Личност је начин постојања природе. Природа указује на то да нешто јесте, да нешто постоји, док личност указује на то како нешто јесте, односно на који начин то нешто постоји. Својства Божанске природе су нествореност, бесмртност, неограниченост, недељивост, док су створеност, индивидуализам, растављеност, састављеност, смртност својства створене природе. Али, од личности зависи на који ће начин

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

постојати природа и да ли ће превазићи своју детерминисаност. Тако, на пример, Бог је по својој природи бестелесан, нестрадалан, али је ипак ради нас и нашег спасења, постао човек и страдао. Из овога произлази да је личност носилац постојања природе. Природа без личности не постоји.

Тема *Човек као личност* треба да буде логичан закључак да је и човек личност због тога што је створен као икона Божија. Човек је створен по икони Божијој, а то значи да је створен као личност. Слика Божија у човеку тиче се тога како човек постоји, а не онога што он јесте. Зато и поред тога што је природа човекова, будући створена, ограничена, односно смртна, од личности човека, од његове слободе, зависи да ли ће он превазићи ограничења своје природе и на крају смрт, или неће. Ако човек жели да превазиђе ограничености своје природе, онда он треба да постоји на начин на који постоји Бог. Човек је позван на подвиг, тј. да постоји не на основу закона природе, већ на начин слободан од њих. Тај начин постојања, на основу којег човек постаје Бог, остварује се Крштењем у Литургији и као Литургија.

Теме: *Сједињење тварне и нетварне природе у Христу...* и *Обожење створене природе...* треба реализовати у контексту дефиниције ове проблематике на 4. Васељенском сабору уз следеће објашњење: личност може бити носилац постојања више природа. На пример, човек као личност има у себи многе природе, воду, ваздух, минерале, материјалну природу, духовну, али све те природе постоје у свакој од конкретних личности на посебан начин, не престајући да буду то што јесу по природи. Такође, после оваплоћења, Син Божији има поред Божанске и људску природу. Међутим, људска природа у Христу постоји сада на божански начин, не престајући да буде људска природа, односно људска природа у Христу је превазишла своје ограничености, тј. обожила се захваљујући личности Сина Божијег.

Тему *Црква као Тело Христово* треба реализовати на основу објашњења које о томе даје ап.Павле у 1.Кор.12. После оваплоћења створена природа је уипостазирана у Христову личност, односно постала је тело Христово, Христова природа. Будући да створена људска природа не постоји мимо конкретних личности, процес њеног узимања од стране Сина Божијег - Христа претпоставља заједницу људских личности са Сином Божијим- Христом. Овај процес почиње Христовим оваплоћењем и наставља се Духом Светим кроз крштење у Литургији. Зато је Црква Тело Христово, јер је Христова личност носилац постојања створене природе која постоји као заједница многих у Христу, тј. као литургијска заједница која је преко њеног начелника Христа у заједници с Богом Оцем.

Тему *Будуће Царство као узрок постојања Цркве* треба обрадити на основу објашњења које о овоме даје Св.Максим Исповедник (РГ 4, 157). Бог је створио свет и људе са жељом да се сједине са Њим преко једног човека, што указује на Тајну Христову, односно на Литургију, како би постојали вечно. Дакле, будуће Царство је узрок стварања и постојања света и људи. На тај начин Св.Максим указује да узрок постојања света није у прошлости, као што су о томе говорили грчки философи, већ у будућности, у будућем догађају који се још увек није збио, али који се остварује кроз историју. Тиме се мења поглед на историју у односу на јелинистичко схватање историје, која за Јелине значи вечно кружење, вечно понављање истог. Хришћанска историја има почетак и крај, циљ. Крај, односно циљ историје, јесте узрок њеног почетка. Тачније речено, литургијско постојање Цркве јесте иконично постојање

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Царства Божијег у историји, које је истовремено и дар Божији и историјски догађај који остварују људи. (Као помоћну литературу за реализацију ове теме треба користити студију: Ј.Зизијулас, *Евхаристија и Царство Божије*). Приказујући човека и природу као слободне у односу на законе природе (на пример, на иконама светлост не оставља сенке, ап. Павле се приказује у сцени силаска Св.Духа на апостоле, иако је он после овог догађаја постао хришћанин итд.), православна иконографија жели да их прикаже како ће они изгледати у будућем Царству Божијем. (За реализацију ове теме треба користити студију: С.Склирис, *Од портрета до иконе*, у "Беседи", Нови Сад 1993.)

ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Оно што је најважније и што је основни циљ катихизиса јесте то да ученици постану чланови Литургијске заједнице. Јер, Литургија, као живо присуство Христа и као икона вечног постојања природе и човека, треба да да ипостас, односно да оцрквени и да да смисао нашем историјском живљењу. Зато треба, кад год је то могуће, ученике доводити, или упућивати на Литургијска сабрања.

У току сваке године, конкретно пре свих наилазећих великих празника, како Господњих, тако и Богородичиних и светитељских, треба упознати ученике са историјом настанка празника и садржином догађаја који се слави. Кад је реч о светитељским празницима посебну пажњу треба обратити Србима светитељима: Св.Сави, Св.Симеону, на празник Видовдан итд. Ученици би требало да се упознају и с личностима светитеља које славе као Крсну славу. (У ту сврху треба пре свега користити житија тих светитеља која се могу наћи у: Јустин Поповић, *Житија светих*, Ћелије, Ваљево, а затим и осталу пригодну литературу).

Такође, пре почетка Васкршњег поста, треба упознати ученике с његовом садржином и циљем, као и са богословском подлогом поста, и његовом важношћу за човека. (Најпогоднија литература за то јесте: А.Шмеман, *Велики пост*, Крагујевац, последње издање.)

Средња школа

Средњошколски период (15-18 година)

У овом раздобљу настављају се развојне тенденције започете у периоду ране адолесценције. Уопште узев, основна карактеристика позног адолесцентског доба јесте изложеност снажним биолошким, психолошким и другим променама и суочавање са бројним кризама. Тако је, примера ради, Е. Ериксон увео појам «кризе

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

идентитета» који означава кључни догађај током адолесценције, за који су карактеристична осећања конфузије и анксиозности. Ипак, бројна истраживања показала су да тај период не мора да буде буран: у свет одраслих може да се пређе и сасвим мирно и постепено. Јасно је, дакле, да треба узети у обзир културни и историјски контекст, као и индивидуалне и социјалне разлике међу појединцима. Сматра се да адолесценција има мање буран ток у случајевима када су притисци средине (културе, традиције и сл.) мањи и када се више уважава индивидуалност појединца.

У овим годинама назревају први сусрети са тајнама бића, трага се за смислом постојања, за циљем живота. Осећа се аверзија према животној стварности, свакидашњици, према свему ономе што се доживљава као наметнуто: породица, школа, окружење спутавају адолесцента и сувише га затварају у одређене границе и конвенционалне оквире, док он жуди за некаквом нејасном слободом. Зато се неретко бежи од стварности, у властити свет. Постављају се «незгодна», «проклета» питања, што сведочи о узнемирености сазнања, о неравнодушности савести, о натпросечној умних стремљења, о жеђи за истином. Сумњама заокупљени млади ум протестује против свих догми и против свих ауторитета, а истовремено је веома осетљив према свему лажном и нестварном. У тим критичним и бурним годинама романтичарства младе веома привлачи све што је тајанствено, мада истовремено пробуђени разум жели да обори све што није потврђено разумом. Снажно је изражена и склоност ка општењу, која се испољава у потреби за пријатељством, дружењем и љубављу. Млад човек, с једне стране, чезне за разумевањем, подршком, топлином, а с друге, својствене су му властите «тајне», затвореност, скривање од одраслих, па чак и недовољна искреност према себи, заузимање намештене позе при самопреиспитивању и самоисповедању. Не треба посебно наглашавати колико је деликатна позиција свештеника или катихете који треба да разговара са младићем или девојком о најдубљим питањима постојања и смисла живота, да му укаже путоказ не само у његовим филозофско-богословским трагањима, него и у суочењу са властитом личношћу, властитим недоумицама, кризама.

Парадоксално, али управо период адолесценције чини се једним од најповољнијих животних доба за успостављање живог контакта са Богом и за ступање у Цркву. Догађај успостављања љубавног јединства човека са Богом по правилу подразумева «сусрет двеју слобода», међусобну сарадњу божанске благодати и слободне енергије (делања) човека на његовом путу ка Богу, за шта се у патристичкој литератури користи термин «синергија». Духовност се, дакле, не формира пуким презентирањем одређеног погледа на свет, изграђивањем извесног броја појмова и представа из области теологије, наметањем етичких норми и правила понашања: она подразумева «етос слободе и љубави, слободне љубави, којој је стран сваки фанатизам, лицемерје, дрскост и индивидуализам» (М. Кардамакис), етос који је, дакле, изузетно близак психологији адолесцента и за којим он и несвесно жуди. Оно што у хришћанској духовности може бити најпривлачније младом човеку јесте чињеница да, према речима протопрезвитера Михаила Кардамакиса, «у духовном животу не постоје окови и апсолутна предодређења, будући да Бог не присиљава човека, не принуђује га <...>. Истинска слобода – хришћанска слобода није нека дилема и не води слободном избору између добра и зла, или између

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

разних променљивих облика земаљског понашања. Она је, пре свега, могућност да човек буде потпуно човечан».

Представа о Богу сада је одуховљенија; однос са Богом сматра се унутарњим, личним чином сваког човека. Адолесценти су већ способни да препознају дејство молитве на особу која се моли; њихове молитве сада већ могу бити искрене и дубоке. Бог се у адолесцентском узрасту не сме доживљавати као неко безлично, апстрактно, интелектуалистичко начело, као још један спутавајући ауторитет: младић или девојка треба да га доживе као Личност, као призив у слободу и љубав, тако да се веза с Богом претвори у даноноћно приношење љубави и трагања, које ће испуњавати живот присуством вољене Личности. Христос се, уосталом, «у Православљу показује и проповеда као унутарња тајна и истина живота као таквог, тајна коју треба слободно откривати и истина којом треба целосно живети и у њеној светлости ходити. Христос није спољашња сила ни моћ, нити принудни ауторитет. Он је једном за свагда рекао свима својим следбеницима: Ко хоће да иде за мном, нека се одрекне себе, нека узме крст свој и нека ме следи» (митрополит Амфилохије Радовић). Та ненаметљивост Христова мора се поштовати и у васпитању, она је основна идеја водиља сваког контакта са адолесцентима у осетљивом процесу изграђивања њихове духовности, њихове спознаје Бога, човека, света око себе и властите личности. Црква задовољава потребу адолесцената за сигурношћу у слободи, њен доживљај мора бити заштитнички, а не репресиван.

1. разред

Циљ наставе у 1.разреду средње школе јесте да се код ученика изгради свест о томе да је хришћанство Црква, тј. конкретна Литургијска заједница, као и да се ученицима скрене пажња на то да је појам личности кључни појам без кога се хришћанство не може разумети. Без правилног схватања појма личности не може се појмити то да је хришћанска вера у Бога живот а не академска доктрина, или пак идеологија.

Литургијско искуство јесте подлога и оквир на коме се темељи и у коме се пројављује целокупна православна теологија, односно Литургија је догађај Цркве у коме се практично изражава православно богословље. Литургија је догађај којим Бог присуствује у свету и истовремено је откривење истинског начина постојања човека и природе. Зато је неопходно да то катихета стално има на уму приликом реализације програма за 1. разред средње школе.

У оквиру тих напомена треба приступити реализацији наставних јединица, и то на следећи начин.

Тему *Појам о Богу...* треба довести у најтешњу везу са човеком као личношћу, односно с тим да човек, зато што је личност, има појам о Богу и потребу за Њим. Ово истовремено укључује и могућност да човек себе, или било шта друго, прогласи Богом и на тај начин замени истинског Бога идолима. Отуда атеизам као појава јесте негирање постојања конкретног Бога, борба против Бога, слично као кад човек не жели неког или нешто, па се онда бори против тога, негира његово постојање, односно жели да тај или то не постоји за њега. (За реализацију ове теме треба

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

користити: Игњатије Мидић, *Православни катихизис за 1. и 2. разред средњих школа*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2002; Ј.Зизијулас, *Догматске теме*, Н.Сад 2001, и сличне студије и чланке.)

Теме: *Богопознање и Познање Бога кроз Исуса Христа...* такође треба реализовати на основу искуства познања личности. Наиме, личност се може познати само ако остваримо с њом заједницу слободе, љубави. Свако познање изван овог искуства негира личност и своди је на ствар. (Поред наведених студија, катихета може да користи као помоћну литературу и дела Ф.Достојевског, Л.Пирандела и сл.)

Тему *Крштење и рукоположење...* треба реализовати путем описа ових тајни како се оне врше у Православној Цркви, односно у саставу Св.Литургије. Тумачећи их из онтолошке перспективе, ученицима треба указати на следећи закључак: будући да је Бог личност и да је за нас несхватљив, несазнајан по природи, Њега апсолутно не можемо познати на други начин, осим као личност и у личној заједници. И то у личној заједници са Исусом Христом, односно са човеком (епископом) у Литургији јер се Бог једино преко човека открива. Овакав начин богопознања, личном, слободном заједницом човека са Богом у Христу, конституише Литургијску заједницу, што се постиже чином рукоположења, које указује на то да нам те службе дарује Св.Дух. Литургијском начину постојања човека, међутим, неизбежно претходи мењање односа човека према Богу, другим људима и према природи, тј. човек је позван да Бога и људе гледа као личности, а не као природу, што се остварује кроз подвиг, на шта указује Крштење као улазак у Литургију. Зато се вера у Бога, познање Бога, поистовећује са Литургијом. Овај однос личне заједнице с Богом открива Бога као личност, односно као Оца, док се ми у Литургијском постојању јављамо као синови Божији, као христоси, у једном Христу, Сину Божијем.

Уметност, а посебно сликарство, изражава човека као личност, као ствараоца. Права уметност, за разлику од копија, увек зависи од тога колико уметник жели и тежи да створи један свој непоновљиви свет. У овом акту долази до изражаја људска слобода, која указује на то да човек жели да личи на Бога (који ствара све из небића, а не прилагођава се већ постојећем). Истинска црквена уметност, за разлику од световне, препознаје се и на основу тога што се слобода уметника изражава као љубав према бићу. Зато црквени сликар изображава будуће Царство Божије, односно слика свет у таквом стању у којем ће се слобода бића изражавати као заједница с другим, као љубав према другом. Световна уметност, пак, да би изразила апсолутну слободу бића, односно да би га ослободила детерминисаности постојања, то чини на тај начин што покушава да га изолује од других, да га упутује на себе самог, или да разбије његову устаљену природну форму, што гледаоца пре упућује на то да се овде ради о разарању, уништењу бића, него његовом ослобођењу. (Као пример, треба упоредити једну византијску слику с једном Пикасовом сликом, или овоме сличну.)

На основу сликарства, треба међу ученицима покренути дијалог о томе како се данас схватају слобода, личност, постојање, и указати на опасност да личност, слобода поистовећена са индивидуумом, води у опасност ништавила.

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Настава у 2. разреду средње школе треба да представља рекапитулацију градива из претходних разреда с посебним нагласком на хришћанској онтологији, која се темељи на учењу о Једном Богу који је Св.Тројица.

У ту сврху треба најпре изложити православно учење о Богу који је Св.Тројица, с посебним указивањем на то да је носилац постојања у Богу личност, а не природа, и да је личност заједница слободе с другом личношћу. Ово ће бити неопходно да би се разумела каснија проблематика везана за постојање створене природе, односно да и створена природа може да превазиђе своју ограниченост ако постоји у једној личности. (За реализацију ове теме треба користити следећу литературу: И.Мидић, *Православни катихизис*, Београд, 2002; Ј.Зизијулас, *Допринос Кападокије хришћанској мисли*; од истог аутора, *Од маске до личности*, итд.).

Тему *Стварање света...* треба реализовати путем описа стварања који је дат у Св.Писму Старог завета, (1.Мој.1-2), и тумачења ове теме које је дато у наведеном уџбенику, као и на основу списка: Св.Атанасије, *О оваплоћењу Бога Логоса*; Г.Флоровски, *Појам стварања код Св.Атанасија Великог*; *Твар и тварност*, од истог аутора; И.Мидић, *Сећање на будућност* и њима сл.)

Посебну пажњу треба обратити на то да је по хришћанском учењу свет створен ни из чега и на то указати ученицима. Из овога треба да проистекну следећи закључци: да је Бог апсолутно слободан у свом постојању у односу на свет; да постојање створене природе зависи од воље Божије, а не од ње саме, као и то да су створена бића подложна трулежности и смрти - због тога што је њихова природа створена ни из чега.

Ако свет постоји вечно као нешто друго у односу на Бога, онда се доводи у питање само постојање Бога као апсолутног и јединственог бића.

Да су бића створена из једне вечне претпостојеће природе, онда она не би била подложна трулежности, али тада не би ни била створена, него вечна, нестворена, без почетка и краја, будући да им је природа вечна. Међутим, у овом случају стварање не би било апсолутна категорија на коју указује хришћански појам стварања ни из чега, већ би то било модификовање вечне природе, односно уређење и преобликовање већ постојећег, што наравно није хришћанско учење о стварању света.

Дакле, логички закључак који произлази из хришћанског схватања стварања света ни из чега јесте да створеност света указује на то да је његова природа подложна смрти јер је небиће суштина његове природе.

С друге стране, будући да је свет створен, односно будући да има почетак постојања и могућност краја, његове суштинске категорије постојања јесу време и простор. За разлику од Бога који је нестворен, који нема ни почетак ни крај (како временски тако ни просторни), и зато Бог живи изван времена и простора, односно вечан је, створена природа има и почетак и крај.

Тему *Стварање човека...* треба реализовати на основу описа овог догађаја који се налази у Св.Писму Старог завета. Посебну пажњу треба ученицима скренути на следеће: да је човек створен на крају свега створеног, као и на то да је створен по "икони и подобију Божијем". Ово треба да укаже на то да је човек створен с посебним задатком у природи. У оквиру тумачења човековог задатка у природи

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

треба поћи од Христа као новог Адама и његовог дела, а оно указује на то да је човек створен као спаситељ природе. На основу тога што је створена природа сједињена с Богом у Христу, треба указати на то да се спасење природе преко човека састоји у томе да она буде сједињена с Богом кроз човека.

Објашњење појма “икона Божија у човеку”, треба да извире из триадологије, односно да представља закључак изведен из учења Цркве о Св.Тројици, тј. да смо и ми људи личности зато што смо слободни. Истовремено треба ученицима скренути пажњу на то да се слобода личности у Богу изражава као љубав према другој личности, што значи да и ми своју слободу треба да изражавамо као љубав према другој личности да бисмо били иконе Божије. (Ово треба реализовати указујући најпре на животна искустава која показују да кад некога волимо онда откривамо да је он личност, апсолутно и непоновљиво биће, на основу наведене литературе, као и путем описа и објашњења литургијских служби, као истинске пројаве иконе Божије у човеку. Другачије речено, треба објаснити личност из литургијске перспективе односа који човек има с Богом и другим људима.)

Исто тако, треба ученицима указати на то да је човек као једина личност у створеној природи носилац постојања читаве природе, слично Божанском начину постојања где је личност носилац постојања Божанске природе, и да од човека зависи постојање створене природе.

Да би створена природа, упркос томе што је подложна трулежности, ипак живела, односно да би превазишла своју ограниченост, Бог је на крају створио човека и то по икони и подобију своме. Створио га је, дакле, слободним да би преко човека као личности природа превазишла своју ограниченост и смртност. Наравно, под условом да човек постоји као Бог: у заједници са Богом и са другим бићима, јер само на тај начин би створена природа постојећи у човеку слободно превазишла своју смртност. Слично Божанском начину постојања у коме је личност носилац постојања природе.

Тему *Првородни грех* треба обрадити на тај начин што ће се најпре прочитати опис овог догађаја из Св.Писма Старог завета, а затим то протумачити. У тумачењу треба ученицима скренути пажњу на два момента: да само давање заповести првом човеку од стране Бога указује на то да је човек био слободан и да је могао да је испуни или не испуни, и да смрт, која је наступила после прекршаја заповести, није накнадно уведена у природу као казна Божија за грех, већ да је то последица погрешног изражавања слободе од стране првог човека. Природа је смртна зато што је створена. Уместо да човек изрази слободу као љубав према Богу, чиме је створена природа једино могла да превазиђе своју потенцијалну смртност, човек је изразио своју слободу саображавајући се у свом постојању законима своје природе што је логично резултирало смрћу, јер начин постојања природе на основу њених закона неминовно води у смрт. (Као кључ за разумевање ове проблематике треба узети Христа и његов начин пројаве слободе, где он слободу изражава као љубав према Богу Оцу.)

Тему *Проблем смрти* треба обрадити на основу свељудског искуства које указује на то да је смрт трагедија само онда кад је посматрамо из перспективе личности, тј. кад умре неко кога волимо. Смрт посматрана из перспективе природе јесте нешто позитивно за природу. На основу смрти природа постоји. Ако старо не

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

умре, ново не може да се роди. У оквиру ове теме треба ученицима указати на то да Бог као личност гледа на свет као на једну личност, а не као на једну безличну природу, односно Бог гледа на свет преко Христа и као на Христа.

3. разред

Циљ наставе у 3. разреду јесте да се ученицима аргументовано предочи да је Исус Христос једини спаситељ створеног света зато што је само у његовој личности остварена заједница тварне природе с Богом.

Тему *Тајна Христова...* треба реализовати на тај начин што ће се ученицима предочити одлуке 1. и 4. Васељенског сабора, затим то протумачити на основу Св. Писма, како Новог, тако и Старог завета. У оквиру ове теме треба ученицима скренути посебну пажњу на следеће чињенице: да је Христос потпуни човек и потпуни Бог, односно Син Божији, да су у једној личности Сина Божијег поново сједињене, "нераздељиво и непроменљиво", човечанска, односно тварна, и нетварна, Божанска природа, које су падом првог човека Адама биле разједињене. Указати, дакле, на паралелу између Христа, новог Адама, и старог Адама. На основу овог сједињења, Христос је постао нови Адам и једини посредник између Бога и створене природе јер је једино у њему створена природа остварила сједињење с Богом, а на тај начин и бесмртно постојање. Такође, треба указати ученицима на то да се у остварењу тајне Христове пројављује слобода, како Божија у односу на човека, тако и човекова у односу на Бога. Дакле, све оно што је први човек Адам требало да учини, а није учинио због слободног одбијања да то учини, учинио је Христос. Треба указати, такође, и на важност учења о Христу за нас људе и за наше спасење. (Погодно штиво за боље разумевање ове проблематике јесте чланак: Ј. Зизиулас, *Христологија и постојање.*)

Тему *Христово оваплоћење и страдање...* треба реализовати на тај начин што ћемо најпре изложити ове догађаје на основу описа Св. Писма Новог завета, а затим протумачити с посебним освртом на следеће елементе: да су оваплоћење и страдање Христово два различита догађаја, односно да оваплоћење Христово не садржи истовремено и смрт, као што је случај код нас људи који почињемо да умиремо кад се родимо. Христос није рођен на исти начин као и ми људи, од мужа и жене, он је Син Божији који се слободно рађа као човек и слободно страда, и то ради нашег спасења, будући да је Бог и зато нестрадалан и нематеријалан, тј. учинио је оно што је први човек Адам одбио да учини што нас упућује на закључак да је Син Божији постао човек и страдао због греха првог човека Адама. У Христу је откривен циљ због кога је Бог створио свет и човека на крају стварања, тј. да је Бог створио свет да се сједини с Њим кроз човека, у једној личности и да тако постоје вечно, што нас опет упућује на закључак да би се тајна Христова остварила и да први човек није погрешно, зато што је та тајна сједињење Бога и човека и што без тог сједињења тварна природа не би могла да постоји. Међутим, овде треба ученицима указати на то да смрт није саставни део првобитног Божијег плана о свету, већ да је она последица греха првог човека Адама. Дакле, да није било греха, не би било страдања и смрти, односно да први човек Адам није погрешно, он би постао Христос и не би

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

окусио смрт. После греха, смрт је постала реалност за читаву природу и преноси се преко природног рабања.

Овом темом се наглашава врло важна чињеница да без сједињења с Богом, односно сада са Христом, ниједно створено биће не може да превазиђе смрт. Ова констатација нас упућује на закључак да се спасење остварује једино у Цркви, односно у Евхаристијској заједници, јер је ту присутан Васкрсли Христос и једино тамо можемо остварити заједницу с Њим.

Тему *Бог је васкрсао Христа...* треба такође обрадити најпре на основу сведочанстава о овом догађају забележених у Св.Писму Новог завета. Приликом развијања ове теме, треба ученицима указати на то да је Бог васкрсао Христа из мртвих Духом Светим. Ово је важно због тога што се том констатацијом истиче да спасење, као превазилажење смрти за створену природу, није ствар природе, односно није механички, природни процес, већ је ствар слободе Божије и да се оно појављује као нови начин постојања створене природе, као литургијска заједница. Јер Свети Дух својом делатношћу ствара литургијску заједницу - Цркву. Дакле, васкрсење Христово упућује на есхатолошки догађај свеопштег васкрсења мртвих и конституисање Царства Божијег који ће се догодити када то Бог Отац буде благословио, а Васкрсење Христово, односно литургијска заједница јесте његов залог и предокус.

Треба, такође, скренути пажњу ученицима да се Васкрсли Христос пројављује у литургијском сабрању као онај који началствује Литургији и приноси Богу Оцу дарове Цркве, односно целу Цркву, о чему нам сведочи најпре Св.Писмо Новог завета, а затим и сама литургијска пракса источне Цркве.

Темама: *Исус Христос као нови Адам...* и *Улога Духа у сједињењу људи са Христом...* треба ученицима обратити пажњу на то да је Исус Христос савршен човек и да се једино у заједници с Њим остварује заједница с Богом. Ту заједницу са Христом људи могу да остваре једино посредством Духа Светога кроз Крштење у коме се показује наша слободна опредељеност за Христа и вера у Христа као спаситеља и уласком у литургијску заједницу. На овај начин Дух Свети конституише Цркву као Литургијску заједницу људи и природе с Богом у Христу.

Тему *Литургија као икона Царства Божијег...* треба реализовати путем описа Литургије у контексту вере у обећано будуће Царство, указујући ученицима посебно на идентичност структуре Царства Божијег и Литургије: Христос окружен апостолима, анђелима и народом, односно епископ окружен свештеницима, ђаконима и народом. Такође, треба ученике упутити на то да је Литургија икона будућег Царства Божијег, а не слика прошлости. Ради разумевања разлике између иконе и слике, треба поћи од тога да је Царство Божије будући догађај који се још увек није у потпуности остварио, али то Царство присуствује сад и овде у икони преко Литургије. Зато је епископ у Литургији икона Христа, свештеници су иконе апостола итд. Мимо Литургије не постоји Царство Божије. За разлику од иконе која онтолошки садржи Царство Божије, иако не и у потпуности, зато што је Царство Божије догађај будућности, слика подразумева Царство Божије као стварност која паралелно сапостоји са Литургијом или пак стварност која је постојала у прошлости. У овом контексту, ако слике, односно Литургије, и нема, прототип, тј. Царство Божије, и даље постоји. Ова разлика између иконе и слике, која се среће у контексту

ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

Литургије и Царства Божијег, утолико је неопходна, уколико желимо да су Христос и Дух Свети реално присутни у Литургији, сад и овде, преко њених чланова, а што је неопходно ради нашег спасења, а не да у Литургији ми глумимо њихово присуство будући да су они одвојени од нас и да су горе на небу, док су чланови литургијске заједнице само обични људи. (У контексту одређења иконе и поређења иконе и прототипа, треба навести одлуке 7. Васељенског сабора, док се за одређење односа између Литургије и Царства Божијег треба послужити посланицама Св.Игњатија Богоносца, као и студијом Ј.Зизијуласа, *Евхаристија и Царство Божије*).

Тему *Апостолско прејемство* треба реализовати на основу закључака који ће следити из претходне теме, а они су следећи: будући да Христос и Дух Свети својом делатношћу доносе у историју будуће Царство Божије, Литургија није понављање догађаја из прошлости, већ је икона будућег стања твари у Царству Божијем. Дакле, оно што треба подразумевати под "апостолским прејемством" јесте то да се Црква конституише не на основу прошлости, већ на основу будућности. Дух Свети, који кроз рукоположење конституише Цркву као Литургијску заједницу, чини то искључиво у оквиру Литургије - дарове и службе које раздаје људима чини за Литургију и ради ње. Отуда је сваки епископ у Литургијском сабрању икона Христа и свака Литургијска заједница под једним епископом је потпуна Црква - Једна, Света, Васељенска и Апостолска. (Као помоћна литература за ову тему може да послужи студија: Ј.Зизијулас, *Апостолско прејемство*).

У контексту иконографског приказивања Тајне Христове, односно оваплоћења, страдања, Васкрсења и Вознесења Христовог, као и силаска Св.Духа на апостоле, треба ученицима посебно указати на литургијски оквир ових тема, тј. на однос у коме ови догађаји стоје с будућим Царством Божијим. (На пример, икона оваплоћења приказује да се у вези са рођењем Христовим дешава нешто необично, што није својствено рођењу обичне деце, односно да се родио спаситељ света, да страдање Христово на крсту указује на то да смрт није последњи догађај којим се све завршава, већ да оно указује на наду васкрсења. Васкрсење Христово приказује Христа који не васкрсава сам, већ Он силази у Ад и васкрсава сав род људски итд.).

4. разред

Циљ наставе у четвртном разреду јесте да се кроз развијање задатих тема ученицима укаже на то да историја има свој циљ и да се тај циљ састоји у томе да створени свет постане Царство Божије, односно да превазиђе смрт.

Теме: *Хришћанско схватање историје и Есхатон... као узрок историје...* треба реализовати на основу библијског описа историје, с посебним нагласком на томе да је историја процес који води ка остварењу конкретног циља, односно да историја има почетак и да иде ка једном конкретном циљу. Библијски приступ историји треба супротставити јелинистичком схватању историје као вечног кружења у истом, што у ствари и није историја.

Циљ историје, онако како га види хришћанство, јесте остварење Царства Божијег као победе над смрћу и вечни живот створене природе. У том процесу учествује Бог, и то увек преко конкретних људи, и људи, који то слободно желе, а који ту своју делатност пројављују у конкретним историјским догађајима. Дакле, у

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

стварању историје учествују Бог, Св.Тројица и људи. У односу на последице које проузрокују конкретни историјски догађаји, историја се може поделити на Библијску, односно Божанску, која ће имати вечну, онтолошку вредност и на ону која то није. (Као помоћ у реализацији ових тема може да послужи студија: Г.Флоровски, *Недоумице историчара Хришћанства*, у зборнику његових чланака под насловом *Хришћанство и култура*, Београд, 1995. стр. 47-84.)

Тему *Смрт у природи...* треба реализовати на основу констатације да она постоји у природи и описа начина на који се смрт манифестује у природи. Међутим, оно на шта би ученицима требало посебно указати кад је у питању догађај смрти јесте разлика између доживљавања смрти у контексту природе и личности. Смрт као јединствен феномен је за природу нешто позитивно, док је она виђена из перспективе личности "последњи и најгори непријатељ постојања" (1.Кор.15,26).

Могућност превазилажења смрти треба испитати у контексту литургијског постојања људи и природе, односно у контексту структуре будућег Царства Божијег као личне, слободне заједнице, тј. јединства Божанске и човечанске природе, с посебним освртом на то да се у овом јединству чува неповредивост створене природе као и конкретност сваког бића и личности. Поред личног искуства да заједница личности даје предокус победе живота над смрћу, на које треба скренути посебну пажњу ученицима, треба се позвати пре свега на сведочанство ап.Павла (1.Кор.15) које се темељи на Литургији а у коме он каже да ће свеопште васкрсење из мртвих, као последњи догађај, дати валидност, односно да ће потврдити истинитост претходних догађаја, па и самог Христовог васкрсења, и да ће тај догађај имати литургијску форму, односно последње васкрсење ће бити васкрсење заједница у Христу и око Христа. У овом контексту је и Христово васкрсење као историјски догађај пре свега Литургијски догађај, а не индивидуални чин.

Циљ стварања света и човека, дакле, јесте да он постане *Космичка Литургија* у којој неће бити смрти.

Тему *Помесна и Васељенска Црква, њихов однос* треба реализовати у контексту објашњења православне триадологије, јер је Црква икона Св.Тројице. Као што је у Св.Тројици свака Божанска личност потпуни Бог, и Отац и Син и Свети Дух, и ниједна од њих не може да постоји мимо заједнице са другом личношћу, и свака литургијска заједница под једним епископом је пуна Црква, али само кад је у заједници са свим осталим Црквама. Треба ученицима указати и на то да кад се говори о Цркви, не полази се од универзалне, безличне Цркве већ од конкретне Литургијске заједнице под једним епископом, која тада претпоставља заједницу са свим осталим Црквама. Слично је то као кад говоримо о Једном Богу; под једним Богом подразумевамо Оца као једну конкретну личност, који је у заједници са Сином и Духом, а не говоримо прво о безличном, апстрактном Божанству, да бисмо касније дошли до конкретних личности. Све то има следеће последице: најпре то да је свака помесна Црква пуна Црква, а не део Цркве; да су сви епископи равноправни међу собом и да ниједан епископ, односно ниједна помесна Црква, није изнад друге, као и да се тиме показује да такво постојање Цркве има онтолошке последице по њене чланове. Другачије речено, Црква је икона Св.Тројице, односно, свет у Цркви и као Црква, постоји на божански начин на основу кога се превазилази смрт у

**ПЛАН И ПРОГРАМ ПРАВОСЛАВНОГ КАТИХИЗИСА
ЗА ОСНОВНУ И СРЕДЊЕ ШКОЛЕ**

створеној природи. (За реализацију ове теме потребно је најпре указати ученицима на праксу рукоположења епископа, као начелника једне Литургијске заједнице без кога нема Литургије. У источној Цркви једног епископа рукополажу најмање тројица епископа, што указује на то да једна конкретна литургијска заједница постоји као плод заједништва с другим литургијским заједницама, чији су представници епископи. Као помоћну литературу треба користити: Ј.Зизијулас, *Еклисиолошке теме*, Н.Сад, 2000.).

Тему *Теологија православне уметности...* треба обрадити на следећи начин: предочити најпре конкретна црквена уметничка дела, а затим ученицима указати на оне аспекте у њима који указују на будуће Царство Божије и стање створених бића у њему. То стање треба да се тиче новог начина постојања природе, какав је он у Христу, односно у Литургијској заједници, а не њеног губитка.

Тема *Црква и свет* треба да ученицима скрене пажњу на то да Црква и свет нису два света, међусобно неспојива, већ да је Црква један посебан начин постојања тог истог света у коме свет остварује своју тежњу за превазилажењем смрти и остварењем вечног живота. (Ову тему треба реализовати у отвореном дијалогу између хришћанског виђења решења проблема смрти и других виђења овог проблема.)